

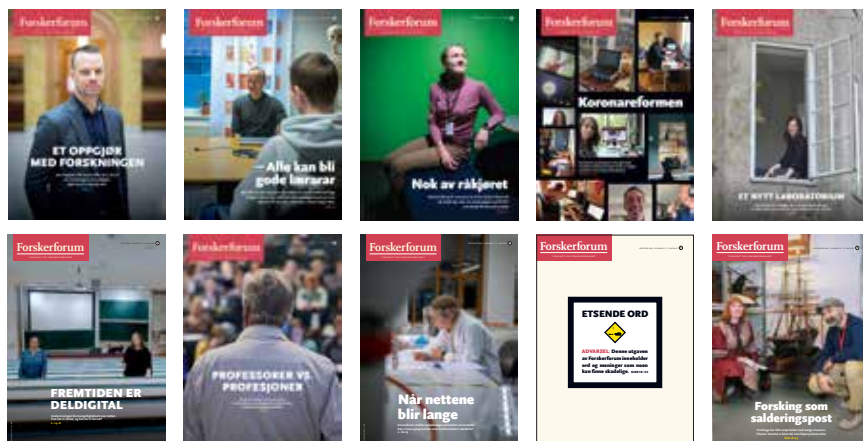
En gang for alle

En postdoktorperiode er ikke lenger nok til å få fast forskerjobb.
Men et nytt lovforslag vil sette grensen der.

Side 14–19

Då koronaen kom

Korleis påverkar forskarar utviklinga av politikk? Jo, til dømes ved å delta i utval som lagar utgreiingar. Vi tykte framsidesaka vår om dette var svært solid. Men den måtte vike, gitt.

I løpet av året hadde vi fire framsider med koronasaker. Resten fell i kategorien «andre».

Korleis såg verda ut for Forskerforum i 2020? Her kjem ein nyttårskavalkade. I fjor gav vi ut ti nummer med desse overskriftene på framsida.

Nr. 1: «Et oppgjør med forskningen». Jon Helgheim frå Frp hadde lagt seg ut med Forskerforbundet og Forskings-Noreg ved å spørje om det var grunn til å ha tillit til forskinga. Vi tok han på ordet og spurde vidare.

Nr. 2: «Alle kan bli gode lærarar». Styresmaktene står bak mange tiltak for å løfte undervisinga. Korleis løftar dei tilsette undervisinga, til dømes med nye metodar?

Nr. 3: «Nok av råkjøret». Kva er gale med akademia når vitskapleg tilsette sluttar eller seier frå seg leiarverv på grunn av for stort press?

Nr. 4: «Koronareformen». Den planlagde framsidesaka om korleis forskarar bidreg i NOU-arbeid måtte vike plassen. Vi skildra korleis høgare utdanning vart digital over natta.

Nr. 5: «Et nytt laboratorium». Kva pandemi skal vi velje å studere i dette forskingsprosjektet? undra forskarane nokre månader før. Brått gav svaret seg sjølv. Mange retta forskarblikket mot kva koronaen gjorde med samfunnet.

Nr. 6: «Hva har vi lært?». Kva går tapt av læring og samspel mellom studentar og førelesarar når ein underviser via skjerm?

Nr. 7: «Professorer vs. profesjoner». I eit klima for akademisering av all høgare utdanning – kva kan profesjonsfaga gjere for å styrke sambandet til praksis?

Nr. 8: «Når nettene blir lange». Store delar

av døgnet vert teke i bruk for å oppretthalde tilbodet til studentane under pandemien. Mange tilsette merkar køyret.

Nr. 9: «Etsende ord». Korleis pregar «avlyskingskultur» akademia i USA? Kjelder som psykologiprofessoren Elizabeth Loftus fortalde om at upopulære ytringar kan gå utover yrkesutøvinga deira.

Nr. 10: «Forskning som salderingspost». Musea vert møtt av stadig sterkare krav om å forske. Korleis får dei det (ikkje) til gitt tronge rammevilkår?

Bladet Forskerforum har mykje meir å by på enn framsidesakene, og vi har i tillegg nettutgåva [Forskerforum.no](https://forskerforum.no) med ei atskillig raskare takt. Framsidene viser uansett kva vi har funne viktig undervegs. Skal eg sjølv omtale prioriteringane i ettertid, vert ikkje vurderingane særleg habile. Her kjem dei likevel.

Med Forskerforum-blikk: Korleis såg verda ut før koronaen? Den siste framsida før pandemien – «Nok av råkjøret» – er talande for normaltilstanden. Forskerforum er programmatisk opptekne av arbeidsvilkår for forskarar og andre kunnskapsarbeidarar. Denne saka om forskarar som slit seg ut, og strukturane som ligg til grunn for det, peika ut ei retning for oss. *Råkjøret i akademia* vart ein vignett for ei rekkje saker, og skipet vårt var frå før nyleg påfylt av ballast og ammunisjon frå boka *Universitetskamp*. Boka hadde vi dekt i form av både bokmelding og intervju med redaktøren av boka, sosiologen Aksel Tjøra. Han og alle bidragsytarane i boka

hadde på ein sta og opplyst måte revitalisert debatten om systemet forskarar er tvinga inn i. For oss i Forskerforum er noko av kunsten å kombinere det individuelle og det strukturelle nivået, på sannferdige og viktige måtar. Eg vil slå eit slag for klaginga så lenge ho er kvalifisert.

Så var unntakstilstanden der. Pandemien hadde direkte og iaugefallande verknader på yrkesutøvinga til lesarane våre, og sjølvsagt måtte vi skrive om dette. Etter kvart vart det òg tid og rom til å leite etter dei meir langsiktige effektane på arbeidsliv, forskning og undervising. Denne setninga frå ei av sakene toler resirkulering: «Du kan ikke bli et helt menneske uten å møte opp på campus.»

Ein skulle ikkje grave så djupt for å sjå at koronakvardagen tok på etter kvart med ad hoc-løysingar som vart langvarige og arbeidsdagar som vart til arbeidsdøgn. Slik vaks koronatilstande seg òg saman med, slik eg ser det, den nemnde «råkjøyr»-problematikken.

Korleis enkeltmenneske og fagmiljø så fort, fleksibelt og velviljug omstilte seg til nye arbeidsformer, gjorde inntrykk på fleire enn Forskerforum. Innsatsen vart anerkjend av regjeringa gjennom at statsråd Henrik Asheim skreiv i Khrono: «Jeg er vanvittig imponert over alt dere gjør i møte med krisen landet står i.» Å lese dette førte meg ein augneblink så nær Asheim – sjel mot sjel – at eg ikkje kan late det verte normgjevande.

Men takk for augneblinkane, alle saman, og godt nytt år!

«Eg vil slå eit slag for klaginga så lenge ho er kvalifisert.»

Kjetil A. Brottveit
redaktør

16: Fast og flytende

Postdoktorstillingen vekker strid: Skal bare en periode være lov, for å begrense midlertidigheten? Eller flere, for å styrke kvalifiseringen?

24: Fengselsfilosofen

Marianne Walderhaug snakker om Nietzsche og Kierkegaard med innsatte i Bjørgvin fengsel. Møt Norges eneste fast ansatte fengselsfilosof.

28: Den skjulte mobbingen

Alt på torsdag begynte ungdom å spille syke for å kunne slippe skolen på mandag. Ida Risanger Sjursø forsker på mobbing, ikke minst den diskrete digitale.

4: Litt villere prosjekter

Det må også være rom for de de litt villere prosjektene. Det sier Mari Sundli Tveit, påtroppende direktør i Forskningsrådet.

6: Hva skjer i 2021?

Plan S, nytt universitet, ny universitets- og høyskolelov: Her er oversikten over hva som skjer og kanskje skjer i det nye året.

7: Strid om lærermaster

Er den nye, femårige lærerutdanningen vellykket? Nei, mener Senterpartiet, som vil tilbake til fireårig utdanning uten master.

8: Nifu i klemme

På grunn av EU-regler mister instituttet Nifu det store, faste oppdraget med å lage forskningsstatistikk. Stillinger er i fare.

12: Endelig fast ansatt

Andelen midlertidig ansatte forskere ved universitetene går ned. Ved Universitetet i Tromsø har 141 av dem fått fast stilling.

Faste sider

32: Tilbakeblikk

36: Bøker

40: Kronikk

41: Debatt

42: Gjesteskribent

45: Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 1/2021 – 53. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Aksel Kjær Vidnes, aksel.vidnes@forskerforum.no

JOURNALISTER: Johanne Landsverk, johanne.landsverk@forskerforum.no,
Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no, Jørgen Svarstad, jorgen.svarstad@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Ann-Kristin Valby (Kikki)

E-post: annonser@forskerforum.no. Mobil: 901 19 121

Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 22 314

RISIKOIVRIG

Mari Sundli Tveit går inn i Forskningsrådet med et ønske om at den frie, grunnleggende og grensesprengende forskningen får mer plass.

Mari Sundli Tveit sitter fortsatt på sitt kontor i NHO-bygget på Majorstua da vi får tak i henne på Teams. I NHO har hun vært direktør for politikk siden hun sluttet som rektor ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) i 2019, hvor hun var professor i landskapsarkitektur. Hun har også vært leder for Universitets- og høyskolerådet. Etter å ha sett forskningssystemet fra flere ulike vinkler skal hun nå få se det fra ståstedet til Forskningsrådet, som årlig tildeler over ti milliarder kroner i forsknings- og innovasjonsprosjekter.

– Hvorfor ville du ha denne jobben?

– Forskning og innovasjon har aldri vært så viktig for samfunnet som nå. Å få være med på å drive den samfunnsutviklingen og være med på å utvikle en organisasjon som har en så viktig nøkkelrolle – det er klart jeg gjerne vil ha en sånn jobb. Jeg har gjennom mange år jobbet sammen med Forskningsrådet både som rektor på NMBU, som UHR-leder og ikke minst i NHO. Det er et fantastisk lag jeg snart får lov til å bli en del av.

– Nå nevner du flere lederposisjoner der du har hatt et godt forhold til Forskningsrådet. Men som menig forsker har man kanskje ikke det samme varme forholdet?

– Jeg har hatt gleden av å være med på flere prosjekter finansiert av Forskningsrådet. Det er sikkert den erfaringen jeg burde ha nevnt først, for å skulle finansiere forskning og innovasjon er det viktigste oppdraget til Forskningsrådet. Det er forskerne, enten de er i akademien, næringslivet eller instituttsektoren, man er der for.

– Det jeg tenkte på, var at Forskningsrådet står mellom forskerne og deres mulighet til å finansiere arbeidet deres. Har du noen gang fått avslag fra Forskningsrådet?

– Ja, det har jeg ... Ja, det er som det er, man legger veldig mye krefter i enhver søknad, og så er det kjempesterk konkurranse. Men det skal det også være om forskningsmidlene. Noen ganger får man og andre ganger ikke.

– Hvorfor skal det være så kjempesterk konkurranse om forskningsmidlene?

– Vi får fram veldig gode prosjekter, søknader og konsortier av det. Det er en del av at vi hele tiden strekker oss. Så er det ikke noe poeng å få for sterk konkurranse heller. Det er et balansepunkt man hele tiden må være oppmerksom på.

– *Det må være rom for de sprø ideene.*

– Med jevne mellomrom kommer en kreativ sjel og foreslår at vi legger ned Forskningsrådet for heller å finne andre måter å finansiere forskning på. Er Forskningsrådet den beste måten å fordele pengene på?

– Jeg tror det er en veldig god måte å gjøre det på. Det har både med kvalitetssikringen å gjøre og med at man får transparens og en lik vurdering av alle. Men vi skal passe på at vi har gode og gjennomarbeidede systemer for forskningsfinansieringen. Ett av de viktige områdene som er utpekt i strategien til Forskningsrådet fremover, er å sikre at man har det beste forskningsfinansierings-systemet. Det skal ikke være låst, man skal hele tiden utvikle et effektivt forsknings- og innovasjonssystem, i tett dialog med de

som driver med forskning og innovasjon, og med myndighetene som Forskningsrådet forvalter oppdraget for.

– Hva er de viktigste sakene som venter på deg når du begynner?

– Forskningsrådet vedtok i 2020 en strategi som er veldig ambisiøs og god, og som tydelig viser betydningen av forskning og innovasjon i samfunnet og for samfunnsutviklingen. Det blir viktig for meg, sammen med organisasjonen, å se hvor vi er i forhold til de store ambisjonene, og ta tak i det og operasjonalisere de gode målene som ligger der. Det gleder jeg meg til å ta fatt på.

– Hvilke konkrete ting vil du trekke frem fra strategien?

– Betydningen av den grunnleggende forskningen og den nysgjerrighetsdrevne og grensesprengende forskningen er veldig viktig. Særlig i perspektivet der vi snakker om store samfunnsutfordringer, er det avgjørende at den forskningen får nok rom. Jeg er opptatt av at man både gir den nok rom i systemet, men også av at vi evner å tenke litt annerledes på risiko. Vi må kanskje ta noe mer risiko.

– Er det for lite risikovilje i Forskningsrådet i dag?

– Det skal jeg ikke si før jeg har begynt, men jeg er opptatt av at det også må være rom for de prosjektene hvor det er større risiko, de litt villere prosjektene. Det må være rom for de sprø ideene, de ordentlig grensesprengende prosjektene. Jeg er også opptatt av at vi legger enda bedre til rette for tverrfaglig og flerfaglig forskning. Det er ofte i skjæringsflatene mellom fag og disipliner at store gjennombrudd kan komme. Jeg sier ikke at det ikke er sånn i dag, men det med grenseflatene blir viktig å forfølge fremover.

– Så lenge jeg kan huske, har Forskningsrådet, og nær sagt alle andre i forskningssektoren, vært opptatt av akkurat de to tingene du trekker frem: mer fri, nysgjerrighetsdrevet forskning og mer tverrfaglighet. Hvordan kommer man i mål med de ambisjonene?

– Hvordan man kommer i mål, har jeg ikke fiks ferdig svar på, men når man har så tydelige ambisjoner, blir det en nødvendighet å lykkes bedre på det. Når det kommer til den tverrfaglige forskningen, kommer jeg fra et universitet som er grunnleggende tverrfaglig. Jeg har jobbet tverrfaglig selv. Det er fullt mulig å både ha dyp kompetanse på ett felt og jobbe tverrfaglig, og jeg tror det er potensial for å gjøre mer av det.

– Hvordan opplever du balansen mellom den programstyrte forskningen og den frie forskningsfinansieringen i dag?

– Jeg mener det er veldig viktig at den frie forskningen får nok rom. Ved å satse på den frie forskningen bygger vi forskningsmiljøer som nettopp har evne til å løse samfunnsutfordringer og være relevant for næringslivet.

MARI SUNDLI TVEIT

Aktuell med: overtar som administrerende direktør i Forskningsrådet 1. mars.

■ – Jeg er opptatt av at man både gir den grensesprengende forskningen nok rom i systemet, og at vi evner å tenke litt annerledes på risiko, sier Mari Sundli Tveit.

– **Det er ikke nok rom for den frie forskningen i dag?**

– Dette er et viktig spørsmål, men jeg tror ikke grensedragningen mellom utfordrings- og næringsrettet forskning og fri forskning trenger å være så rigide. Ikke for å vanne det ut, må jeg understreke. Hypotesen er nok at den frie forskningen kan få mer plass. Fra den posisjonen jeg er i nå, har jeg også vært veldig opptatt av å løfte frem betydningen av den frie forskningen for omstilling og vekst i næringslivet. Det gir nye muligheter og grunnlag for nye økonomiske ben å stå på.

– **Ja, jeg skulle til å spørre hva du tar med deg fra NHO, men dette er kanskje det du tok med deg inn i NHO?**

– Ja, det tok jeg med meg inn i NHO, og det tar jeg også med meg videre. Andre ting jeg tar med meg, er betydningen av forskning og innovasjon i næringslivet for at bedriftene og norsk økonomi skal kunne utvikle seg. Det å ha sett dette fra bedriftenes perspektiv har vært veldig nyttig. Forskningen som skjer i næringslivet, er veldig viktig.

– **Næringslivet har hatt den største veksten i forskning om man sammenlikner med universitets- eller instituttsektoren, men er likevel et godt stykke unna de politiske ambisjonene. Hvordan skal man få opp næringslivets forskningsandel?**

– Det er vi i økende grad opptatt av i NHO, og det blir viktig også i Forskningsrådet å ha en god dialog med næringslivet om hvordan vi kan få til økt forskning og innovasjonssinnsats i næringslivet. En annen ting

jeg er veldig opptatt av, er koblingen forskning, utdanning, formidling og innovasjon. Å knytte disse tett sammen er avgjørende for at vi skal løse samfunnsutfordringene og for å lykkes på mange områder.

– **Hvordan da?**

– Det er mange dimensjoner av det, men én av dem er at man må la studentene komme aktivt inn i forskningen fra et mye tidligere tidspunkt i studieløpet. Det samme gjelder innovasjonsarbeidet. Det gjør mye positivt med forskningsmiljøene når man får studentene inn, og det fins utrolig gode innovasjonseksempler fra en lang rekke universitet og høyskoler. Det er mange eksempler på at antallet innovasjonsprosjekter og studententreprenører øker. Hvis man åpner innovasjonsplattformene – inkubatorene, innovasjonsstøtteapparatet og laboratoriene – for studentene, da skyter det i været. Og kan jeg nevne én ting til? Jeg er veldig opptatt av forskerutdanning. Det er helt avgjørende for fremtidig forskning og innovasjon i Norge at vi har god rekruttering til forskning. Og da er vi litt tilbake til koblingen til utdanning. Jo tidligere du blir introdusert i forskningen, jo bedre er det for forskerrekutteringen.

➤ AV AKSEL KJÆR VIDNES

DETTE SKJER I 2021

Mens vi venter på vaksinen, her er tretten andre hendelser som står på agendaen i år.

1 ÅPNINGEN

Ett år etter opprinnelig dato er Plan S rullet ut fra 1. januar. Det betyr at forskningsprosjekter som får støtte fra Forskningsrådet og Horisont Europa, må publisere i åpne tidsskrift. Det gjelder utlysninger fra og med i år, og dermed vil det ennå ta tid før alt må publiseres åpent. Plan S er ikke årets eneste kalenderpunkt innenfor temaet åpen forskning. En arbeidsgruppe i Universitets- og høyskolerådet jobber med hvordan man skal vurdere søknader og ansettelser. Overskriften er åpen forskning, og her kan det komme forslag til endringer i hvordan universiteter og høyskoler ansetter og gir opprykk hvis de skal legge vekt på andre. I løpet av våren jobber også et utvalg med lisenser for deling av forskningsdata.

2 UTGANGEN

Overgangsfasen var over 31. desember, og Storbritannia er ute av EU. Det vil si at norske forskere som skal være der i mer enn et halvår, må søke om visum. Men visumreglene er sjenerøse for forskere og akademiske ledere. Visumene gjelder i opptil fem år, kan fritt fornyes og tillater både bijobber og jobbskifte uten meldeplikt. Da Forskerforum gikk i trykken, var det ennå ikke klart om Storbritannia er med i Horisont Europa, eller om de må greie seg som tredjeland uten økonomisk støtte.

3 NYE HORISONTER

EUs niende rammeprogram for forskning starter opp og har første utlysning før påske. Det betyr ikke at Horisont 2020 er helt over, satsningen Green Deal har søknadsfrist i 2021.

4 KORONAKONFERANSE?

Kunnskapsdepartementet inviterer ledere fra universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter til dagsmøte 12. januar. Klima har stått høyt på dagsordenen de siste årene, men kan bli danket ut av korona i år. Forskerforbundet tjuvstar-

ter med koronarapport 7. januar, og på ettårsdagen for nedstengingen 12. mars kommer Nifus kartlegging av hvordan pandemien har påvirket studenter og forskere.

5 LANGTIDSPANLEGGING

At instituttledere og universitetsledere møtes til samarbeidskonferanse 18. februar, er ikke overraskende. Men temaet for konferansen kan komme litt brått på, for de gir seg allerede i kast med den nye langtidsplanen for forskning og høyere utdanning som skal vedtas i 2023. Langtidsplanen har stor betydning for hvilke forskningsområder som prioriteres, og derfor begynner arbeidet med innspillene allerede nå.

6 SMÅSTYRING

Ifølge regjeringserklæringen fra 2018 ville regjeringen finne ut om universitetene kunne skilles ut fra staten og for eksempel bli foretak. Forslaget fikk blandede mottakelse, men mange påpekte at det er for mange direktorater, forskrifter og rapporteringer å forholde seg til. Ett år seinere, da neste regjeringserklæring kom, var setningen ute. Men til gjengjeld har Kunnskapsdepartementet lovet at før påske kommer en stortingsmelding om styringspolitikk for statlige universiteter og høyskoler om hvordan de kan «styre mer i det store og mindre i det små», som forsknings- og høyere utdanningsminister Henrik Asheim liker å si.

7 LOVFORSLAG

Utredningen som danner grunnlaget for en ny universitets- og høyskolelov, kom i februar i fjor. Nå har den vært ute på høring, og før sommeren må regjeringen legge fram lovproposisjonen som Stortinget skal ta stilling til. Her kan det gå mot endringer på ledelsesnivå: Går regjeringen videre med at alle må ha ekstern styreleder? For studentene: Får de en lov som ivaretar læringsmiljøet, slik ansatte har arbeidsmiljøloven? For opptak: Er

det slutten for kjønnspoeng? Og for dem som jobber med undervisning: Blir det krav om to sensorer ved alle eksamener?

8 KARRIERESTRATEGI

Både Forskerforbundet og Akademiet for yngre forskere har etterlyst en strategi for forskerrekuttering og karriereveier i flere år. Tidlig i januar kommer postdoktorundersøkelsen som Nifu jobber med. Sammen med en tilsvarende undersøkelse for doktorgradsstipendiatene danner dette grunnlaget for Kunnskapsdepartementets strategi om hvordan forskningen skal sikre seg de beste hodene. Stikkord her er midlertidighet og arbeidsforhold. Selve strategien kommer i løpet av våren.

9 RELEVANT ARBEID

Departementene jobber på høygir denne våren, for det er mye som må fremmes for Stortinget før stortingsperioden er over og politikerne går inn i valgkamp. Stortingsmeldingen om arbeidslivsrelevans har som mål å bedre samarbeidet mellom utdanningene og arbeidslivet. Stridsspørsmål er blant annet om utdanningene skal måles på hvorvidt studenter får relevant jobb etterpå, og hvordan det skal foregå. Og hva med dimensjonering av utdanningene – skal sentrale myndigheter bestemme hvor mange som kan studere fag som stemples som mindre arbeidsrelevante?

10 ENDA EN LOV?

Regjeringen har lovet å begynne arbeidet med en museumslov, og startskuddet kan komme med museumsmeldingen. Ifølge Kulturdepartementet er meldingen utsatt, men den kommer før sommerferien. Rapporten «Vilje til forskning» foreslår tettere samarbeid med universitetssektoren om prosjekter, doktorgrader og forskerskoler, og er ett av flere forarbeider.

Sp vil kutte lærermaster

For tre år siden ble den femårige lærermasteren innført.
– Feilslått, sier Senterpartiet.

11 STOLLEK

Høgskolen på Vestlandet fikk ny rektor allerede 1. januar, og 1. mars begynner tidligere NMBU-rektor Mari Sundli Tveit som ny direktør i Forskningsrådet. Før sommeren skal ni universiteter og høyskoler ansette og velge nye rektorer. To har tatt steget over til ansatt rektor: UiT – Norges arktiske universitet og Høgskolen i Østfold har allerede bestemt at prosessen for første gang skal foregå uten at ansatte og studenter går til urnene. Disse skal velge rektor: Universitetet i Oslo, Universitetet i Bergen, Kunsthøgskolen i Oslo, Norges musikkhøgskole og Norges idrettshøgskole. Disse skal ansette rektor: Høgskolen i Innlandet (fra 1. mai), Høgskolen i Østfold, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet og UiT.

12 NAVNEJAKT

Sannsynligvis er Høgskolen i Innlandet klar med en ny universitetssøknad før sommeren, etter avslaget i fjor. Høgskolen på Vestlandet er fortsatt noen år unna selve universitetssøknaden, men nå starter jakten på universitetsnavnet. Det blir trolig ikke VestMet.

13 REGJERINGSSKIFTE?

I oktober startet Arbeiderpartiet den lange valgkampen i forskningssektoren med «40 forslag for en rettferdig og kunnskapsbasert omstilling» i høyere utdanning, forskning og innovasjon. Om 2021 blir året der forskning blir rikspolitik, gjenstår å se, men på Helgeland vil nok høyere utdanning stå høyt på agendaen, for både Arbeiderpartiet, SV og Senterpartiet har lovet at de vil overprøve Nord universitets beslutning om å legge ned studiested Nesna. 13. september er det uansett stortingsvalg, og deretter blir det uklart i Forskerforums glasskule.

♦ AV JULIA LOGE

LÆRERUTDANNING – Jeg er positiv til at flere lærere kan ta mastergrad, men er kritisk til at grunnutdanningen for lærere skal være femårig, sier Sp-representant Marit Knutsdatter Strand i Stortingets utdannings- og forskningskomité.

Den nye femårige masteren for grunnskolelærere, innført høsten 2017, er et prestisjeprosjekt for regjeringen. Men som Forskerforum omtalte i forrige nummer, gikk søkingen kraftig ned i fjor. Studentene på den nye utdanningen er de som er minst fornøyde med studietilbudet sitt, ifølge undersøkelsen Studiebarometeret.

Lærerstudent Eskil Uggen sa til Forskerforum at utdanningen er altfor teoretisk.

– Vi lærer teori, teori og teori. Men bare unntaksvis klarer vi i undervisningen å vri det til det praktiske, sa han.

– UNDERFINANSIERT

Senterpartiet har vært kritiske til lærermasteren hele tiden, og Strand sier partiet ønsker å gjøre lærerutdanningen fireår igjen.

– Vi ønsker at lærere skal kunne ta en mastergrad som videreutdanning. Men å pålegge alle mastergrad før de har fått noen år i læreryrket, mener vi er feilslått.

Hun er også kritisk til finansieringen av den nye masteren. Mer praksis og veiledning gir økte kostnader for universitetene og høyskolene. Det femte studieåret gir også flere studenter, som innebærer økt arealbehov og høyere driftskostnader. I forbindelse med årets statsbudsjett spilte Universitets-

og høgskolerådet inn til regjeringen at det trengs 1,1 milliarder kroner for å fullfinansiere lærerutdanningen. Økningen som kom, var langt mindre: 89,1 millioner kroner.

– Her leverer ikke regjeringen rammevilkårene som gjør at institusjonene kan satse på lærerutdanningen. De sier én ting og gjør noe annet, sier Strand.

AP VIL BEHOLDE MASTER

Hun får støtte av stortingskollega Torstein Tvedt Solberg fra Arbeiderpartiet.

– Det var enighet i Stortinget om at denne utdanningen skulle bli skikkelig finansiert. Regjeringen har brutt sine løfter når de ikke legger nok ressurser på bordet for at utdanningen kan bli så god som intensjonene var at den skulle bli, sier Solberg.

Arbeiderpartiet, som kan bli regjeringspartneren til Senterpartiet etter høstens stortingsvalg, mener imidlertid det var riktig å innføre lærermasteren. Det reiser spørsmålet om saken er viktig nok for Sp til å sette hardt mot hardt i et eventuelt regjeringssamarbeid. Det mener Strand det er vanskelig å svare på nå.

– Jeg kan ikke si at det er noe vi vil prioritere i regjeringen. Men det er primærstandpunktet vårt. Jeg mener uansett vi må se på innholdet og mulighetene for lærerstudiene, sier hun.

Se også kronikk om lærerutdanningen på s. 40.

♦ AV JØRGEN SVARSTAD

FOTO: STIAN LVSBERG SOLUM / NTB

■ – Det har gått litt prestisje i å endre til femårig utdanning, uten at man har sett på innhold og funksjon, sier Marit Knutsdatter Strand.

Nifu mister stort oppdrag

Nifu har i snart 25 år levert offisiell forskningsstatistikk. Nå mister instituttet oppdraget siden det ikke har vært konkurranseutsatt.

FOTO: NIFU

■ Nifu lager offisiell norsk FoU-statistikk, men kan ikke uten videre få oppdraget uten konkurranse, har KD konkludert. Her fra Nifus årskonferanse i 2018: daværende leder for Akademiet for yngre forskere Jan Magnus Aronsen (gestikulerer) og videre mot høyre UiO-rector Svein Stølen, statsråd Iselin Nybø, professor Arild Underdal og Nifu-forsker Ingvild Reymert (her debattleder).

EU-REGLER Hvor mye penger brukte universitetene, instituttene og helseforetakene på forskning og utvikling (FoU) i fjor? Hvor mange jobber med dette? Hvordan er kjønnsbalansen blant forskere, og hvor mye publiserer de? Alt dette og mye mer samler forskningsinstituttet Nifu (Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning) inn informasjon om. I over 50 år har Nifu laget offisiell FoU-statistikk i Norge, og denne brukes blant annet i statsbudsjettet, stortingsmeldinger og forskning.

– BURDE VÆRT KONKURRANSEUTSATT

Men nå er det snart slutt. Kunnskapsdepartementet (KD) har nemlig sett nøyere på statistikkavtalen mellom Nifu og Forskningsrådet. Konklusjonen er at oppdraget burde ha vært konkurranseutsatt.

– Nifu er å betrakte som en privat aktør, og en kan ikke gi dette eksklusivt til en privat aktør uten at det går ut på anbud. Det følger av anskaffelsesreglene til EU, forklarer departe-

mentsråd Petter Skarheim i KD.

Derfor mister Nifu oppdraget ved utgangen av året. KD vil ikke sette ut statistikken på anbud, men ønsker at Statistisk sentralbyrå skal overta.

Nifu var før en del av statlige Forskningsrådet, men fortsatte å levere FoU-statistikk til

Det har ikke vært noen andre miljøer i Norge som kunne laget FoU-statistikken, ifølge departementsråd Petter Skarheim
Foto: Marte Garmann

EØS-ekspert Finn Arnesen antyder at EU-reglene om anskaffelser må ha vært brutt over tid.
Foto: Arbeids- og sosialdepartementet

Forskningsrådet etter at de ble en uavhengig stiftelse i 1996. Ingen har undersøkt lovligheten av avtalen før i 2020.

– HAR PÅGÅTT OVER TID

Betyr det at Forskningsrådet har brutt anskaffelsesreglene til EU, som Norge er forpliktet av gjennom EØS-avtalen, i snart 25 år?

– Den vurderingen har vi ikke tatt. Dette er et rettsområde som har utviklet seg hele tiden. Akkurat hvordan det er med statistikkoppdrag, og hvordan utviklingen har vært i EU-området, og om for eksempel det har vært saker i EØS-domstolen, har vi ikke gjort noen vurdering av, sier departementsråd Skarheim.

Jusprofessor og EØS-ekspert Finn Arnesen sier derimot:

– Reglene om hvilke kontrakter som skal ut på anbud, har ikke blitt strengere med årene. Så hvis man mener at dette i dag må legges ut på anbud etter anskaffelsesreglene, er det litt vanskelig å se at man ikke hadde den plikten tidligere.

Frykter nedbemanning

Nifu kan tape 16–17 millioner kroner årlig på tapet av oppdraget med å lage FoU-statistikk. Stillingene til flere ansatte er i fare.

Arnesen ledet utvalget som gransket Nav-skandalen, og som i 2020 konkluderte med at EØS-retten ble feilpraktisert av Nav.

– Så det kan virke som de har brutt reglene hele tiden?

– Hvis vi legger til grunn at det skal konkurranseutsettes etter anskaffelsesreglementet i dag, så virker det som det har pågått over tid, ja.

FORSKNINGSRÅDET:

«VANSKELIG GRENSETILFELLE»

Da KD vurderte avtalen juridisk, var det et kjerne spørsmål om avtalen var å betrakte som et tilskudd eller anskaffelse. Hvis den var en anskaffelse, måtte den ut på anbud.

I et brev til Nifu skrev ekspedisjonssjef Anne Line Wold og avdelingsdirektør Anne Karine Nymoene i juni:

«Departementet har konkludert med at utarbeidelse av denne statistikken må anses som en offentlig kontrakt i anskaffelsesreglementets forstand, som må konkurranseutsettes gjennom en utlysning (kunngjøring).»

Forskningsrådet har også gjort en egen juridisk vurdering. De mener avtalen er «et vanskelig grensetilfelle». Men det er flere aspekter ved avtalen som skiller seg fra vanlige tilskudd, og også Forskningsrådet lander på at den er en anskaffelse.

ALLE TILFREDSE MED NIFU

Slik svarer departementsråd Petter Skarheim på kommentarene til EØS-ekspert Finn Arnesen:

– Å vurdere de rettslige sidene av en slik avtale – som har utviklet seg over tid – krever en grundig gjennomgang. Det er ikke uomtvistelig hvorvidt dette kan betraktes som et tilskudd eller en anskaffelse. Selve avtalen med Nifu er basert på avtalemalen for tilskudd til FoU-prosjekter, som normalt ikke er omfattet av anskaffelsesregelverket. Vi har tatt den grundige gjennomgangen nå. Konklusjonen er ikke opplagt, men vi har landet på at avtalen må betraktes som en anskaffelse.

– Men hvorfor har ikke noen undersøkt lovligheten av avtalen før?

– Det har vel vært sånn at Nifu har et veldig stort og solid miljø på dette. Alle har vært tilfredse, de er kjempekompetente, og det har egentlig ikke vært noen utfordringer med dette. Det har ikke vært noen andre miljøer i Norge som kunne tatt dette, sier Skarheim.

EU-REGLER På Nifu er de urolige. Det vil merkes godt hvis instituttet mister oppgaven med å lage FoU-statistikk (se hovedsak). Dette utgjør rundt 15–16 prosent av omsetningen, opplyser direktør Vibeke Opheim. Det tilsvarer omkring 16–17 millioner kroner i året.

– Hvor sannsynlig er det at det blir nedbemanning?

– Det er veldig vanskelig å si noe om når vi vet så lite om hva som vil skje fremover. Det er avhengig av hvordan markedet blir framover, og at det blir utlyst forskningsoppdrag på de fagfeltene som dagens statistikkavtale med Forskningsrådet dekker, sier hun.

Opheim sier at Nifu er vant til å konkurrere om oppdrag.

– Men uten finansiering fra utlysninger og oppdrag blir det veldig krevende for et forskningsinstitutt som Nifu, sier hun.

ÅTTE ANSATTE LAGER STATISTIKKEN

Nifu får en betydelig del av inntektene sine fra oppdrag. Bare rundt 14–15 prosent av budsjettet er bevilgninger fra staten.

– Hvis vi mister 16 prosent av omsetningen vår, og står uten nye muligheter for faglig finansiering, sier det seg selv at det blir vanskelig å opprettholde vår faglige stab, sier Opheim.

Hun forteller at det er rundt åtte Nifu-ansatte som har produksjon av FoU-statistikk som sin hovedoppgave. I tillegg er det fire til seks personer som, i større eller mindre grad, jobber med andre oppgaver under statistikkavtalen mellom Nifu og Forskningsrådet. Dette er blant annet formidling av resultater fra statistikken, redaktøransvar for Indikatorrapporten til Forskningsrådet og analyse av statsbudsjettet.

Opheim sier hun håper det blir lyst ut forskningsmidler for analyse av FoU-statistikken.

– Å ha gode og uavhengige analyser av dette også fremover er svært viktig. Det tar lang tid å bygge opp et solid fagmiljø, men dessverre kort tid å bygge ned, sier Opheim.

– REELL FARE FOR NEDBEMANNING

Kristoffer Rørstad er tillitsvalgt for Forskerforbundet og jobber selv i avdelingen som lager FoU-statistikken.

– Hvilke konsekvenser kan dette få for avdelingen?

– Det er vanskelig å si. Selv om det nå er bestemt at SSB skal overta statistikkproduk-

sjonen fra 2022, er det fremdeles mye som er uavklart. For eksempel hvilke delprosjekter som følger avtalen, og hvilke som eventuelt vil bli utlyst. Men når Nifu ikke lenger har oppdraget, mister vi inntektene. Dette vil kunne gå ut over arbeidsplassene, og det er en reell fare for at det blir nedbemanning på vår avdeling. En del vil nok måtte skaffe seg nye jobber, vil jeg tro.

Hvis det ikke utlyses nye oppdrag, kan det bli vanskelig å opprettholde den faglige staben, sier Nifu-direktør Vibeke Opheim. Foto: Nifu

– Hvordan har det blitt motatt blant de ansatte?

– Det er en dårlig nyhet å få. Mange har jobbet lenge med statistikkproduksjon, noen mer enn 20 år.

Han håper at folk får tilbud om å bli med på laget til den nye statistikkprodusenten, og at det

blir gode løsninger både for den enkelte, for Nifu og for SSB.

FLERE UAVKLARTE SPØRSMÅL

Hvis departementet og SSB blir enige om en avtale, flyttes statistikken over til SSB fra 2022.

I et brev til Nifu skriver Kunnskapsdepartementet (KD) at de i de kommende månedene blant annet skal utrede:

- hvilke av oppgavene i avtalen mellom Nifu og Forskningsrådet som bør overføres til SSB
- hvilke oppgaver som fortsatt bør håndteres av Forskningsrådet
- hvilke oppgaver som eventuelt skal lyses ut i konkurranse

– IKKE NOE VI ØNSKER

På spørsmål om Nifu-ansatte bør bli med over til SSB, svarer departementsråd i KD Petter Skarheim:

– Vi har ikke snakket med SSB om dette. Nifu har over flere tiår hatt statistikkoppgavene og besitter derfor en unik spesialkompetanse. Det hadde selvsagt vært en fordel om den kompetansen ble beholdt, men det er det for tidlig å si noe om.

Han understreker at de ikke har noe å utsette på jobben Nifu har gjort.

– Ut fra en faglig vurdering er ikke dette noe vi ønsker. Men vi ser poenget med at det skal være en statlig aktør som skal ha ansvaret for offisiell norsk statistikk, det ville ikke vært gunstig om den skulle ut på anbud hvert fjerde, femte eller sjette år.

forsikring - trygghet for deg og dine

Nytt år, nye muligheter!

2020 var et annerledes år på alle mulige måter. Både store og små forandringer i livet har betydning for forsikringene dine. Har du kjøpt ny bil, skaffet deg kjæledyr, fått barn eller byttet bolig? Har du dekningene du trenger, eller har nye behov dukket opp?

Husk at Forskerforbundets forsikringskontor er der for deg!

Ta kontakt med oss i dag for en uforpliktende gjennomgang av ditt forsikringsbehov.

«Vi blir drept med et smil»

De verste sjefene i staten er de som er misfornøyde med de ansattes innflytelse. Ikke bare vil de fjerne forhandlingsretten, de vil at de ansatte skal holde kjeft også.

Alle som har hatt en sjef, vet at sjefen er ganske dum. Og alle som har hatt ansatte, vet at de ikke skjønner noen verdens ting. Og alle som tenker seg litt om, vet at det er grove generaliseringer som ikke er til nytte for noen. Jeg merker jeg må minne meg på dette når jeg leser funnene i Fafos siste rapport «Hovedavtalen i staten – et godt virkemiddel for samarbeid, medbestemmelse og utvikling?» Rapporten er grundig, funnene er urovekkende.

BRA SAMARBEID?

Tidligere har jeg i et anfall av godt humør kalt arbeidsgivere i staten for «solkonger». Det var i 2019 da Arbeidsgiverrådet i staten anbefalte å samle nær sagt all makt på egne hender, uten innflytelse fra de brysomme ansatte. Det skulle gjøres nettopp gjennom å endre hovedavtalen.

Hovedavtalen er på en måte «grunnloven» for samarbeidet mellom ansatte og arbeidsgivere i staten. En ny avtale skulle vært forhandlet frem innen utgangen av 2020, men er nå utsatt til mars. Godt er det, for rapporten fra Fafo må gjennomgås nøye, og forstås. Det den avdekker, er nemlig en så sprikende forståelse av hvordan samarbeidet mellom partene skal fungere i staten, at det gir grunn til alvorlig bekymring. Men jeg lurer på om noe av avstanden er preget av denne holdningen, at «sjefer er dumme» og «ansatte skjønner ikke».

For å begynne i den positive enden: Det er ganske stor enighet om at stemningen mellom ledelsen og de tillitsvalgte er god. De aller fleste svarer at samarbeidet er svært bra eller bra, men lederne er mer tilbøyelige til å svare svært bra enn de tillitsvalgte. Og det er bare starten: Jo lenger ned i spørreskjemaet vi kommer, jo mer viser det seg at ledelsen gjennomgående er langt mer optimistisk over tingenes tilstand enn de tillitsvalgte. Samtidig er sjefene langt mer negative til at de ansatte skal ha et ord med i laget. Som en tillitsvalgt uttrykker i rapporten: «Vi blir drept med et smil. Vi har en god tone, men blir skjøvet i alle kanter og retninger. Det er leit å se.»

Den tillitsvalgte mener det er en slags kulturrendring på gang på arbeidsgiversiden, som vedkommende beskriver som litt skummel:

«Følgene av dette er at vår evne til å bidra som tillitsvalgte på en god måte svekkes. Vi vil være en positiv bidragsyter, men tvinges til å være i kamp.»

BEKYMRINGSFULL UENIGHET

Det er naturlig at arbeidsgivere og tillitsvalgte har ulike interesser på en arbeidsplass. Men blir ulikhetene for store, tror jeg enhver

Aksel Kjær Vidnes
journalist i Forskerforum

– Ett ståsted tror jeg det er lurt å legge fra seg: den autoritære tro på sin egen fortrefelighet og den andres håpløshet.

arbeidsplass står i fare for å være preget av kamp og konflikt fremfor samarbeid og løsninger. Derfor vekker flere av funnene bekymring:

Mens lederne i stor grad mener de samarbeider med de tillitsvalgte i tråd med hovedavtalen, mener de tillitsvalgte i større grad at det ikke stemmer.

Mer enn dobbelt så mange ledere som tillitsvalgte mener de tillitsvalgte i stor eller svært stor grad har innflytelse på saker som er viktige for de ansatte.

Tillitsvalgte opplever at de kommer for sent inn i prosessene, de har for lite tid til å jobbe med sakene, og deltakelsen fører i liten grad til reell medbestemmelse. Og lederne er i liten grad enige i dette.

Åtte av ti ledere svarer at de tar hensyn til de tillitsvalgtes innspill også når partene i utgangspunktet er uenige, men tilsvarende andel blant de tillitsvalgte er drøyt tre av ti.

Noe av forskjellen i virkelighetsoppfatning begynner å avtegne seg, men det skal bli verre. Når de tillitsvalgte og lederne blir spurt om hva de ønsker seg for rettighetene til de ansatte, kommer det autoritære trekket frem hos en stor porsjon av lederne:

«38 prosent av virksomhetslederne og 48 prosent av personal-/HR-lederne ønsker seg en begrensning i rettighetene til forhandlinger. En liten andel, 3 prosent blant virksomhetslederne og 10 prosent blant personal-/HR-lederne, svarer at de ønsker seg en utvidelse.»

VIL SVEKKE RETTIGHETENE

Det viser seg altså at Arbeidsgiverrådets ønske om å begrense forhandlingsretten i hovedavtalen, er forankret hos mange av statens ledere. Forsvaret for å kunne gjøre en slik endring var at det ville være mer effektivt i en stat der omsettingstakten gikk stadig raskere, og at man kunne utvide drøftingsretten. Som om retten til å slå av en prat kan kompensere for retten til å faktisk ha noe å si.

Og stemmer det at ledere som ønsker å begrense forhandlingsretten til de ansatte, også ønsker å utvide drøftingsretten? Se det svarer også Fafo-rapporten på:

«Funnene viser en klar tendens til at ledere som vil begrense forhandlingsretten, også ønsker å begrense drøftingsretten. De ønsker i tillegg å begrense deltakelse i arbeids-/prosjektgrupper. Videre finner vi en svært sterk sammenheng mellom ønsker om å begrense forhandlingsretten og ønsker om å styrke styringsretten.»

Forskerne konkluderer: «Ønsker om å begrense forhandlingsretten henger dermed sammen med ønsker om å svekke rettighetene til tillitsvalgte på en rekke områder.»

TØRK AV DEG FLIRET

Forskerne understreker at man må lese funnene med en viss varsomhet. Utvalget er ikke så stort, så konklusjonen er usikker. Så la meg konkludere mer varsomt: Det er mye som tyder på at det finnes *noen* ledere i staten med autoritære trekk og manglende forståelse for partssamarbeidet. Jeg tror ikke det er å ta munnen for full.

Men samtidig er det også store forskjeller blant ledere i hvordan de tenker rundt samarbeidet mellom ansatte og ledelse, og hvilken innflytelse de ansatte skal ha. Det kan virke som om de som får det til å fungere, trives godt med det. De inkluderer de ansatte på riktig tidspunkt, de ser nytten av å ta beslutninger som er godt forankret i hele organisasjonen. De som ikke lykkes med dette, virker også å være mindre fornøyde med regelverket og vil kanskje til og med avskaffe det.

Spørsmålet er om det er rett medisin, eller om omstillingene kunne fungert bedre om de ansatte ble inkludert og lyttet til. Her avhenger vel svaret litt av om du ser på de ansatte som en plagsom gjeng som ikke skjønner en døyt, eller som kompetente medarbeidere som du gjør lurt i å lytte til. Og så skal vi ikke helt utelukke muligheten for at det også finnes tillitsvalgte som søker konflikt fremfor løsninger. Der det er mennesker, er det variasjon.

På samme måte som ansatte og ledere har vidt ulike virkelighetsoppfatninger om samarbeidet dem imellom, kommer denne rapporten til å bli tolket på veldig ulike vis og tas til inntekt for ulike syn på hovedavtalen i staten. Det er forståelig, og det er sunt med en diskusjon fra ulike ståsteder. Men ett ståsted tror jeg det er lurt å legge fra seg: den autoritære tro på sin egen fortrefelighet og den andres håpløshet.

Og tørk av deg det fliret om du har tenkt å ta livet av partssamarbeidet.

FAST JOBB ETTER 13 ÅR

– For å si det på godt norsk: Det var faen meg på tide, sier Johan Eilertsen Arntzen. Universitetet i Tromsø har hatt storoppyrdding og gitt 141 midlertidig ansatte fast stilling.

ARBEIDSLIV Arkeolog Johan Eilertsen Arntzen (37) har jobbet ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet (UiT) siden 2007. Han har vært både feltleder, prosjektleder og stipendiat. Men først i 2020 fikk han fast jobb.

– I starten av 20-årene går det greit å jobbe midlertidig. Du er ute etter å gjøre et godt inntrykk og å vise deg fram. Men etter hvert blir det en belastning, sier han.

Som midlertidig ansatt er det vanskelig å planlegge fremtiden. Det er ikke så lett å få boliglån når du bare har et halvt år igjen av arbeidskontrakten, forteller han.

– Og når du har vært midlertidig i så mange år, blir du ansett som fast ansatt. Samtidig som alle vet at du ikke er det. Du blir inkludert og ekskludert på samme tid, forteller Arntzen.

STOR NEDGANG

I 2019 var UiT verst blant universitetene på midlertidige ansettelser. Hver femte ansatt var midlertidig. Men det siste året har UiT jobbet systematisk med å få tallet ned. De laget en handlingsplan og gjorde en storoppyrdding.

Universitetet gikk gjennom 637 midlertidige ansettelser. Det endte med at 141 av dem ble omgjort til faste stillinger.

Dette viser tallene:

Det siste året har midlertidigheten i undervisning- og forskerstillinger gått ned med 8,2 prosentpoeng, til 14,6 prosent.

Alt i alt har midlertidigheten gått ned fra 20 til 13,6 prosent.

I tillegg har antall ansatte i engasjementer og vikariater blitt kraftig redusert. Antall årsverk i

vikariater er nesten halvert det siste året.

Regjeringen har de siste årene presset hardt på for at universiteter og høyskoler skal få ned midlertidigheten. Tall fra databasen DBH viser også at midlertidigheten i sektoren sakte, men sikkert går nedover. Ifølge Forskerforbundets beregninger har andelen midlertidige blant de vitenskapelig ansatte gått ned med 2,1 prosentpoeng til 16 prosent i 2020. Men ingen kan vise til like stor nedgang som UiT det siste året.

TREÅRING «PRØVESTILLING»

Johan Eilertsen Arntzens vei til fast jobb har vært en melkerute med noen tvilsomme ansettelsesforhold. Først jobbet han på et eksternt finansiert prosjekt i åtte måneder. Deretter jobbet han på et annet eksternt prosjekt i to år. Fra

■ Arkeolog Johan Eilertsen Arntzen har forsket mye på den tidlige jordbruksbosettingen i Nord-Norge. Her er han på Arnøya i Nord-Troms, hvor det foregår forskningsutgraving av hellegrøper.

FOTO: GØRILL NILSEN

våren 2010 ble han ansatt i en treårig midlertidig «prøvestilling» for å gjennomføre og administrere eksterne utgravningsprosjekter. Oppgavene var ikke knyttet til noe spesifikt prosjekt, men var ifølge Arntzen klart permanente.

Han sa opp stillingen etter halvannet år og begynte som stipendiat. Fire år senere fikk han enda et vikariat og et par korte kontrakter. I 2017 ble han ansatt i en midlertidig treårig stilling som universitetslektor.

– Det sier seg selv at dette ikke nødvendigvis var på linje med alle lover og regler, konstaterer Arntzen.

FIKK JOBB

Men midt under koronanedstengingen i vår tikket det inn en e-post til Arntzen. Han var på dette tidspunkt innkalt til jobbintervju for en annen stilling, og hadde bedt om en avklaring om sin daværende stilling. Fagforeningen hans, NTL, hadde også kontaktet fakultetet om saken.

Og i e-posten sto det at fakultetet hadde bestemt seg for å gjøre stillingen hans fast.

– Jeg tenkte: «Flott, det var denne jobben jeg ville ha». Da ble jeg lettet. Men for å si det på godt norsk: Det var faen meg på tide!, sier universitetslektor Arntzen.

SLIK GJORDE DE DET

Det er særlig to tiltak som har gjort utslag, ifølge en orientering til UiTs styre.

Universitetet har innført en regel om at man skal ansettes fast hvis man har et engasjement med varighet over to år. Man får også fast ansettelse hvis «sterkt stillingsvern» (rettigheter man får som midlertidig ansatt etter en viss tid) inntrer før dette.

I tillegg har universitetet omgjort ansettelser på «kvalifiseringsvilkår» til faste stillinger. Dette er midlertidige stillinger som etter planen skulle bli omgjort til faste etter at den ansatte hadde skaffet seg pedagogisk basiskompetanse gjennom kurs og lignende.

Dessuten beskriver handlingsplanen en rekke andre tiltak, blant annet å begrense bruken av korte ansettelser, mer restriktiv praksis for permisjoner, langsiktig planlegging for å sikre bemanningen og tett oppfølging av enhetene. I tillegg har fakultetene og instituttene egne lokale mål og tiltak.

– I tillegg gjør vi en kritisk vurdering av alle nye ansettelser. Hver eneste stillingsutlysning blir vurdert opp mot tiltak i handlingsplanen, og om vi bør vurdere å gjøre den fast i stedet for midlertidig, sier organisasjons- og økonomidirektør Odd Arne Paulsen.

GÅR UNDER RADAREN

Johan Eilertsen Arntzen er svært glad i jobben sin. Hadde han ikke vært det, ville han nok aldri orket å gå midlertidig så lenge, sier han.

– Det er vel ikke noen hemmelighet at det skjer en del rare ting som går under radaren. En del korttenkte prosesser som fører til tilfeller som mitt. Stillinger som burde vært faste fra starten av. Dette er jo en veldig bra arbeidsplass, man vil jo være her. Da finner man seg i ganske mye, sier han.

Postdoc predicament

After two years as a postdoctoral fellow, Franziska Köder (pictured) was not eligible for a permanent position. With only two months left of her postdoc period, she had to find a new job. 'I had no teaching experience ... What I was qualified for was other postdoc positions.' Despite being a top candidate, Köder was disqualified since she had already worked as a postdoc. Since 1999, there has been an increase in all types of research positions. The number of postdocs has increased by 655 per cent, with permanent jobs few and far between. Currently, one cannot hold a postdoc

position more than once at the same institution. Now this rule may be extended to allow a maximum of one postdoc position under any circumstances. The proposal has been met with considerable opposition by universities.

Guro Elisabeth Lind, head of the Norwegian Association of Researchers, fears that the proposal will be rejected without a proper debate. 'If Norway adapts to an international labour market by worsening conditions for its own candidates, we are on the wrong track. Here, Norway must lead the way.' ■

Prepared to take greater risks

Mari Sundli Tveit, incoming head of the Research Council of Norway, calls for more free and independent research. 'Research and innovation have never been as important to society as now. I want to take part in driving this social development and developing an organization that plays such a key role.' Underlining the importance of curiosity-driven and ground-breaking research, she adds that 'we may have to be willing to take greater risks.'

Tveit, who currently is policy director for the Confederation of Norwegian Enterprise (NHO), will enter into her new position on 1 March 2021. ■

Major clean-up at the University of Tromsø (UiT)

In 2019, UiT was the worst offender among Norwegian universities regarding temporary employment. Every fifth employee was a temp. But over the past year the university has systematically reviewed 637 temp appointments and converted 141 of these to permanent positions. According to UiT, two of the various initiatives have been particularly decisive: firstly, temps are to be hired permanently after more than two years of employment. Secondly, temp positions pending qualifying pedagogic training have been converted to permanent status. No other university can boast of similar results in 2020. ■

ERC grants to young women

Among the 101 Norwegian researchers who received funding from the European Research Council (ERC), half have a background in the humanities and social sciences. Younger women have done particularly well, the Research Council writes in a summary of Horizon 2020. Also last year, five of eight recipients of the ERC's Consolidator Grants in Norway have been women, most of them active in the humanities and social sciences. The University of Oslo has received 47 ERC grants, while the University of Bergen has received 24. ■

Basic Agreement negotiations in March

Negotiations on the Basic Agreement for the Civil Service have been postponed until 15 March. Originally slated to be renegotiated in 2019, the agreement has been postponed several times. The Basic Agreement regulates, among other things, employees' influence in the workplace, not least by way of union representatives. Prior to negotiations, the Employers Council prepared three controversial memos questioning bargaining rights. In order to establish a common basis for negotiations, the research foundation Fafo has now surveyed how leaders and representatives experience co-determination. ■

HORISONT 2020

UNGE KVINNER LYKKES I ERC

Av de 101 norske forskerne som har mottatt midler fra Det europeiske forskningsrådet (ERC), er halvparten tilknyttet humaniora og samfunnsvitenskap. Yngre kvinner har lyktes spesielt godt, skriver Forskningsrådet i en oppsummering av Horisont 2020. Også i fjorårets tildeling av ERC Consolidator Grants var fem av åtte mottakere i Norge kvinner, og flesteparten innenfor humaniora og samfunnsfag. Universitetet i Oslo står for 47 av ERC-tildelingene, mens Universitetet i Bergen har mottatt 24.

STYRING

Uklar rolle for utviklingsavtaler

■ Forskere fra Nifu har evaluert utviklingsavtalene mellom utdanningsinstitusjonene og Kunnskapsdepartementet. «Evalueringen viser at utviklingsavtalene så langt har hatt en uklar rolle som styringsverktøy», skriver forskerne i Nifus blad Forskningspolitikk. Avtalene ble gradvis innført uten å erstatte andre styringsverktøy og har derfor et uklart forhold til andre målinger. Det er også uklart om det er departementet eller virksomhetslederne som skal foreslå målene, og hva man skal oppnå med målene.

KORONATILTAK

Museer får støtte til kunstkjøp

■ 15 museer får 19 millioner kroner på deling til å kjøpe samtidskunst, kunsthåndverk og design fra gallerier i Norge eller direkte fra kunstnere. – Tidligere i høst fordelte vi 17 millioner kroner til museene til innkjøp av norsk kunst. Dette var et godt grep som vi går videre med, sier kultur- og likestillingsminister Abid Q. Raja i en pressemelding fra Kulturdepartementet. Han mener tiltaket vil gagne både museer, gallerier og kunstnere. Pengene hentes fra koronakompensasjonen som ble bevilget for høsten 2020.

FOTO: IGOR MIŠEK/UNSPASH

DEMOGRAFI

Vil påby desentralisert utdanning

■ Ikke lenge etter distriktsnæringsutvalget leverte en utredning som tok til orde for mer desentralisert utdanning, kommer demografiutvalget, ledet av Victor Norman, med en rapport som konkluderer med det samme, skriver Khrono. Utvalget foreslår blant annet at universiteter og høyskoler skal pålegges å ha et desentralisert utdanningstilbud. Mange blir boende der de har tatt utdanning og hatt praksis. Ifølge utvalget trengs det en aktiv distriktspolitik som får folk til å flytte til distriktene, og da er utdanningsinstitusjoner en viktig forutsetning.

ETIKK

Sammenheng mellom arbeidsmiljø og forskningsetikk

■ Forskere som har observert brudd på god forskningspraksis, svarer mer negativt på spørsmål om eget arbeidsmiljø. Det viser nye funn fra forskningsprosjektet Research Integrity in Norway, skriver Forskningsetikk.no. I en spørreundersøkelse svarte 6,3 prosent at de hadde sett flere etiske brudd. Disse svarte også mest negativt om utviklingen i sektoren, og jobbet i hierarkiske strukturer preget av sterk konkurranse. Helene Ingierd, direktør i De nasjonale forskningsetiske komiteene, mener forskningsetikk og arbeidsmiljø trenger mer oppmerksomhet fra ledere og i medarbeidersamtaler.

FOTO: ARLINGTON RESEARCH/UNSPASH

Barn og voksne
i Freiiparken.

FOTO: ARNJOOT LØVSTAD

ARKIVERKET

Bestemor ble klikkvinner

■ Da folketellingen for 1920 på ble lagt ut på nett, var mange ivrige etter å finne forfedrene sine. I løpet av det første døgnet var 118 000 unike brukere innom digitalarkivet.no for å finne slektningene sine. Det er 30 ganger så mange som på en vanlig dag, opplyser Arkivverket i en pressemelding. 1920-tellingen er mer omfattende enn tidligere folketellinger, og man kan slå opp både kjente og ukjente og finne ut mer om hvordan de bodde. Alt er skannet, og innen april mener Arkivverket at det også skal bli søkbart.

UiT-rektor Anne Husebekk
og Thomas Berg, daglig
leder ved Rettsgenetisk
senter, i senterets lokaler.

FOTO: CHRISTIAN HALVØRSEN / UiT

UiT – NORGES ARKTISKE UNIVERSITET

RETTSGENETISK SENTER SNART KLART

■ år kan UiT – Norges arktiske universitet starte opp Rettsgenetisk senter etter at justiskomiteen innstilte på å gi 14,6 millioner kroner til senteret i statsbudsjettet for 2021. Det ble klart i midten av desember. Senteret skal sikre at det norske rettsapparatet har god tilgang til DNA-analyser når det kommer i full drift i 2022. Laboratoriet ble vedtatt i 2009 og er ferdig bygget, men har ikke fått bevilgning før nå. Rektor Anne Husebekk takker særlig Per-Willy Amundsen i FrP for å ha løst saken.

UTDANNING

Tre av fire sentre fortsetter

■ Fem år etter oppstart i 2016 har Diku (Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning) gjort en midtveisevaluering og bestemt hvem som får fem nye år som senter for fremragende utdanning. Centre for Computing in Science Education ved Universitetet i Oslo, Centre for Engaged Education through Entrepreneurship ved NTNU og Centre for Excellent IT Education ved NTNU fortsetter. Centre for Excellence in Film and Interactive Media ved Høgskolen i Innlandet blir ikke videreført. Gjennom ordningen skal de beste utdanningsmiljøene videreutvikle nye undervisningsmetoder.

ABE-KUTT

FHI mister sju millioner

■ Da Frp og regjeringen ble enige om statsbudsjett for 2021, økte det såkalte ABE-kuttet fra 0,5 til 0,6 prosent. For Helsedirektoratet og Folkehelseinstituttet blir det totale kuttet dermed på henholdsvis 7,6 og 7,3 millioner kroner, viser en oversikt SV-representant Kari Elisabeth Kaski har bedt om i Stortinget. Kuttet er et ledd i ABE-reformen (avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen) som regjeringen innførte fra budsjettåret 2015.

Postdoktor: én sjanse – stor risiko

Etter to år som postdoktor var Franziska Köder ikke aktuell for fast jobb. Men hun kunne heller ikke ta en ny runde i samme stilling.

AV JULIA LOGE

Franziska Köder tok det tungt da hun hadde «brukt opp» postdoktormuligheten på en toårig stilling uten undervisning.

Foto: Erik Norrud

Vintermørket lå som aller tyngst over Universitetet i Oslo, og Franziska Köder hadde to måneder igjen av postdoktorperioden. Hun måtte finne neste jobb.

– Men jobbmulighetene mine var begrenset. Jeg hadde ikke undervist før, ikke da jeg tok doktorgrad heller. Det jeg var kvalifisert til, var i bunn og grunn andre postdoktorstillinger, forteller hun.

Köder er tysk og tok doktorgrad i Nederland. Da hun fikk mulighet til å jobbe i Norge, tok hun sjansen, selv om kjæresten måtte si opp jobben for å bli med. I to år forsket hun på språk, blant annet på hvordan barn lærer ironi. Kjæresten fikk jobb i Oslo. Nå ville de gjerne bli værende.

Det dukket opp en stilling som kunne vært perfekt. Köder var kvalifisert og arbeidet relevant, så hun sendte inn søknad og prosjektbeskrivelse. Hun kom til intervju. Det var bare ett problem, et ganske stort et.

– Jeg var på intervju, og jeg tror jeg gjorde det bra og at komiteen likte meg. Men så sjekket de og fant ut at jeg allerede hadde vært postdoktor. Da var jeg diskvalifisert.

I dag er det nemlig en regel som sier at man ikke kan være postdoktor flere ganger ved samme institusjon. Men det er ikke alle som kjenner til den forskriften, og det gjorde ikke Köder heller.

– Jeg var veldig skuffet. Jeg så ingen andre karriereveier og var helt knust.

Lovforslag

Nå kan regelen som stanset Köder, bli utvidet til maks én postdoktorstilling selv om du søker hos en annen arbeidsgiver. For nesten ett år siden leverte Aune-utvalget et forslag til en ny universitets- og høyskolelov. Aune-utvalget definerer postdoktor som en kvalifiseringsstilling og skriver at «en innskjerping av regelen vil bidra til å fokusere på stillingens formål og oppfyllelsen av dette».

«Flere påfølgende åremålsperioder for en ansatt i postdoktorstilling støtter ikke opp under formålet med denne stillingskategorien», står det i NOU-en.

Men for sånne som Köder betyr de gode intensjonene om å begrense midlertidighet også en direkte ulempe i forsøket på å fortsette karrieren i akademia. Eller kan det løse seg til det bedre?

Mål i bevegelse

Postdoktorstillinger finnes i mange land, de har litt ulik form, men i mange land er stillingen

omdiskutert, fordi det er så mange postdoktorer og så få faste stillinger. Også i Norge har postdoktorstillingen vært gjenstand for utredninger, undersøkelser og rapporter etter at universitetene selv fikk opprette postdoktorstillinger fra 1998. «Til tross for ulempene ved dagens postdoktorordning er det på ingen måte gitt hva alternativet skulle være», konstaterte forskere fra Nifu allerede etter fem år med postdoktorstillinger.

I 2015 kartla Nifu, Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning, videre karrierevei for postdoktorene. Om lag en tredel hadde fått fast vitenskapelig stilling etter åtte år.

– Vi ble overrasket over hvor stor andel som forsvant ut. Før trodde man at hvis man får en postdoktorstilling, så har man et bein innenfor akademia, men det er ikke nødvendigvis slik, sier Hebe Gunes i Nifu.

I 2019 var over 2100 personer registrert som postdoktorer i Nifus oversikt, som samler universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter og helseforetak. Det har vært vekst i alle typer forskningsstillinger siden årtusenskiiftet. Antall førsteama-

Guro Elisabeth Lind (t.h.) har en utfordring til universitetene: – Dette går det an å løse, men da må universitetene få bukt med en ukultur og ansette flere fast.
Foto: Erik Norrud

– Antall postdoktorer vokser raskere enn antallet faste stillinger de kan søke seg videre til i akademien, forklarer Hebe Gunnes, som jobber med Nifus forskerstatistikk.

Foto: Erik Norrud

nuenser har økt med 77 prosent siden 1999. Men antall postdoktorer har økt med 655 prosent, altså mer enn en seksdobling. Ikke bare det, arbeidsmarkedet internasjonaleseres og søkere hentes fra hele verden. Kravene heves, det trengs flere publikasjoner og mer undervisnings erfaring for å komme gjennom nåløyet. Mange søkere har flere midlertidige stillinger bak seg, både postdoktorstillinger i flertall og forskerstillinger.

– I noen fagfelt holder det ikke med én postdoktorperiode for å få fast stilling, de har to eller tre, gjerne fra forskjellige land, sier Gunnes.

– Konkurransen blir hardere og hardere, istemmer Guro Elisabeth Lind og spør: – Hvis vi bare lar det fortsette, hvor mange postdoktorperioder trenger du da?

Lind er leder i Forskerforbundet og en av dem som har ivret for rydde opp i det hun mener er en ukultur som utsetter de unge forskerne for stor risiko og gjør veien til fast ansettelse lengre.

De harde 30-årene

Franziska Köder har merket konsekvensene av manglende sikkerhet akkurat i de årene mange etablerer seg.

– Da jeg begynte, var jeg i en annen livsfase, og jeg var ikke bekymret for midlertidighet. Vi

kom for opplevelsen, og det var egentlig ikke planen å bli i Norge.

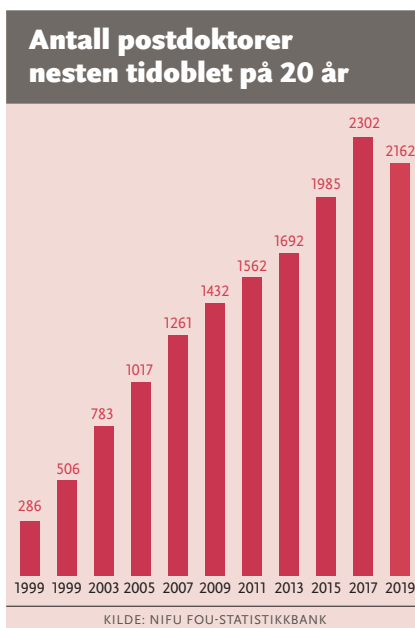
Etter hvert endret planene seg. I løpet av perioden fikk hun sitt første barn, men med en midlertidig stilling turte ikke paret å kjøpe bolig. Da postdoktorperioden gikk ut, sto hun uten lønn, men fikk låne et kontor som gjesteforsker og jobbet videre med publikasjoner.

– Det var en periode med mye usikkerhet. Jeg elsker forskning, men jeg begynte å se etter jobber utenfor akademien, eller tenkte på å forlate landet, men det er ikke så lett lenger når du har familie.

Ifølge Hebe Gunnes er det ikke nødvendigvis så lett å finne en jobb utenfor akademien, for næringslivet ser ofte på postdoktorer som overkvalifiserte. Ifølge Lind er det heller ikke slik at mange postdoktorperioder fører en til topps på søkerlisten. OECD har skrevet om forskningens prekariat, altså de med doktorgrad, men uten faste stillinger i sikte.

– Internasjonale studier viser at det er grenser for hvor mange perioder man kan ha som postdoktor før man ikke lenger er attraktiv for fast stilling, sier Lind.

Doktorgrads- og postdoktorstillinger regnes som rekrutteringsstillinger. Dermed telles de ikke med i midlertidighetsstatistikken, selv om disse stillingene bidrar til at mange kan jobbe

I februar 2020 fikk statsråd Henrik Asheim (ved talerstolen) lovforslaget fra Helga Aune (i midten, bak). Til våren leverer Kunnskapsdepartementet den bearbejdede lovproposisjonen til Stortinget.

Foto: Julia Loge

i årevis ved universitetene uten fast ansettelse.

– Det er synd for universitetet. Folk kommer for to år, universitetet investerer i dem, og så drar de. I næringslivet er det et helt annet system. Hvis de gir folk opplæring i to år, så har de investert mye og vil gjerne gi dem fast jobb hvis de gjør det bra, sier Köder.

Forsker eller overingeniør i stedet

Et av Köders problemer er at hun ikke har undervisningserfaring. Postdoktorer på så korte kontrakter får ikke undervise, men prosjektlederen ble kjent med dette først etter at Köder var ansatt. Prosjektlederen kjente heller ikke til begrensningene for antall ansettelser før det var for seint. Det faglige samarbeidet med prosjektlederen var godt og likeverdig, og Köder fikk mer forskningskompetanse. Men det var ikke tilstrekkelig for å søke stillinger som førsteamanuensis, og nå var hennes sjanse «brukt opp».

Forbundsleder Lind har stor forståelse for at det er komplisert.

– Det er jaggju nok regler unge forskere og prosjektledere skal sette seg inn i. Her må institusjonene gå foran og aktivt rydde. Når de er så tydelige på at ansatte skal søke eksterne midler, så følger det et ansvar for at det gjøres på en bra måte, også for de nye som bringes inn, sier Lind.

Det kan være enklere å ansette postdoktorer enn forskere eller overingeniører i faste stillinger, men mange settes heller til å gjøre fore-

Bør det innføres grense på maks én postdoktorperiode?

	Ja	Nei
Forskerforbundet	●	
Akademikerne		●
Akademiet for yngre forskere	●	
UiO		●
Oslomet		●
UiT		●
UiB		●
NMBU		●
NTNU *		
Forskningsrådet **		

* Veier for og imot

** Viser at de tillater bare én periode

Kilde: Høring NOU 2020: 3 Ny lov om universiteter og høyskoler

fallende arbeid i forskningsprosjekter framfor at de får utvikle noe eget. Ifølge Lind burde mange av dem som ansettes som postdoktorer, heller vært i slike andre stillinger.

Dette er ett av problemene som Underdal-utvalget forsøkte å løse da de i 2018 la fram en rapport om karriereveier i academia. Utvalget ville stramme inn postdoktorstillingene. Ansettelsene skulle vare i fire år, minst ett av årene skulle brukes til undervisning. Postdoktorene skulle jobbe med selvstendige forskningsprosjekt, ikke ha vitenskapelige støttefunksjoner i andres prosjekter. Mange av forslagene fra Underdal-utvalget møtte motstand, men Kunnskapsdepartementet har jobbet videre med postdoktorstillingen. I januar 2021 kommer en ny utredning om postdoktorstillingen fra Nifu.

«I utakt med verden»

I løpet av våren kommer også lovforslaget som Kunnskapsdepartementet har utarbeidet basert på Aune-utvalget og høringssvarene. Forslaget om å begrense antall postdoktorperioder får lite støtte fra universitetene i høringen (se faktaboks). Et unntak er NTNU, som veier for og imot og kommer med anbefalinger til hvilke andre tiltak som burde følge dersom forslaget vedtas. Universitetet i Bergen gir også et langt svar og er «sterkt kritisk». «Forslaget er etter vår mening i utakt med resten av verden og det arbeidsmarkedet kandidatene skal konkurrere i.» De mener at det trengs flere postdoktorperioder for å bygge en sterk CV, og rektor Dag Rune

Det endte godt for Köder. Nå er hun blant annet ansvarlig for et laboratorium som måler hjerneaktivitet og øyebevegelser, for eksempel når leseren kommer over en umulig setning.

Foto: Erik Norrud

Olsen er redd for at de norske skal stille bakerst i køen hvis Norge innfører andre betingelser enn de gjør i utlandet.

– Vi utlyser internasjonalt, og mange søkere har flere postdoktorperioder fra forskjellige institusjoner. Vi vil ikke innføre ordninger som medfører et konkurransehandikap for våre nyutdannede, sier Olsen.

Han tror ikke at den foreslåtte begrensningen blir med videre.

– Jeg håper og tror at departementet ikke vil stikke sånne kjepper i hjulene for våre egne utdannede.

Forskerforbundets Guro Elisabeth Lind frykter at forslaget forkastes uten en skikkelig debatt.

– Hvis Norge tilpasser seg et internasjonalt arbeidsmarked ved å forverre vilkårene for egne kandidater, så går vi feil vei. Her må Norge vise vei.

Krever kulturendring

– De burde endre stillingene, slik at folk faktisk kvalifiserer til faste stillinger, sier Köder.

– Det trenger ikke være obligatorisk, men hvis man vil, så burde man kunne kvalifisere seg videre, med undervisning, opplæring i veiledning og egen karriereveiledning.

Hun oppsøkte UiOs kontor for karriereveiledning, men oppdaget raskt at de var rettet mot studenter, og opplevde at postdoktorene

ble overlatt til seg selv. Lind er oppgitt over at det lyses ut toårige stillinger, men sier at hun ser det rundt seg hele tiden.

– Hva får du gjort på to år? Postdoktorer skal forske, men også undervise, få erfaring med å skrive søknader, kanskje gå lederkurs. Det sier seg selv at det regnestykket ikke går opp. Vi må slutte å misbruke postdoktorstillingene, konstaterer Lind.

Det er rektor Olsen «helt enig i», til tross for at de er så uenige om selve lovforslaget.

– Når man tilsetter postdoktorer, har man et helt annet ansvar for karriereveiledning og undervisningserfaring enn når man ansetter forskere. Det er ikke tilstrekkelig fokus på hva man trenger, så man ansetter postdoktorer mer av vane enn av behov. Er man opptatt av å ha en tilsatt som arbeider bare som forsker, så kan man ansette noen fast som forsker, i tråd med norsk lov, sier han.

For Köder er det akkurat det som har skjedd.

Til det bedre

Det er ikke mange stillinger som lyses ut for en forsker i lingvistikk som verken har undervisningserfaring eller snakker godt nok norsk. Men Köder hadde flaks, etter et halvår åpnet det seg en forskerstilling som var så lik postdoktorstillingen hun ikke kunne få, at hun til

UiB-rektor Dag Rune Olsen vil heller ansette flere forskere enn å sette et tak på antall postdoktorer.

Foto: UiB

– Hva gjør dere for å bidra til postdoktorenes karriereutvikling?

NINA HEDLUND, AVDELINGSDIREKTØR, Forskningsrådet

– Vi finansierer postdoktorer for at de skal kunne rekrutteres til faste stillinger. Arbeidsgiveren og den ansatte må lage en utviklingsplan for hvordan postdoktoren skal få økt kompetanse og bruke perioden til det den er planlagt for.

HEGE ELISABETH LØVBAK, likestillingsrådgiver, Universitetet i Oslo

– Mentorprogrammet for kvinnelige postdoktorer er et tiltak for å øke andelen kvinnelige vitenskapelige ansatte, for det er i denne fasen før fast ansettelse at vi mister mange kvinner. Vi kobler postdoktorene med mentorer fra et annet fagmiljø, for det handler om karriere, ikke fag.

INGELIN STEINSLAND, prodekan, Fakultet for informasjonsteknologi og elektroteknikk, NTNU

– 1. januar starter et lokalt initiativ, med bevisstgjøring rundt bruk av postdoktorer vs. forskere, målrettet arbeid med karriereplan, bedre tilrettelegging for undervisnings- og veiledningserfaring, mentorer og ulike kurs (undervisning, innovasjon, etikk og søknadsskriving).

og med kunne bruke mye fra den første prosjektbeskrivelsen.

– Det er en eksepsjonell stilling, og jeg var veldig heldig som fikk den.

Nå er hun fast ansatt, i hvert fall så lenge det finnes finansiering til stillingen. Hun deler tiden sin mellom å administrere en språklab på MultiLing, et senter for fremragende forskning, og sin egen forskning på flerspråklige barn med ADHD. Hun har fått sin første ph.d.-kandidat og kan ta kurs i veiledning.

– Og med fast ansettelse turte familien endelig å kjøpe rekkehus i Oslo. Hun er ikke i tvil om at hun har en bedre stilling nå enn om hun hadde fortsatt i en ny postdoktorperiode. Slik slo begrensningen på maks én postdoktorstilling ut til det bedre for Franziska Köder, selv om det så mørkt ut.

– Det endte definitivt godt i mitt tilfelle. ■

JAPAN

FRYKTER FORSKNINGS-SPIONASJE

Den japanske regjeringen styrker innsatsen for å beskytte forskning mot spionasje, skriver University World News. – Å overvåke forskningssamarbeid og eksport av forskningsdata som kan bli brukt til militære formål, spesielt i Kina, har blitt stadig viktigere for regjeringen, sier en talsperson for Utdanningsdepartementet. Som et ledd i dette jobbes det med strengere visumbehandling og økt støtte til universitetene for å styrke sikkerheten for sensitiv og konfidensiell teknologisk informasjon. Ifølge en kartlegging har 45 japanske universiteter samarbeid med sju kinesiske universiteter som har bånd til Kinas militære.

KINA

Ett år siden covid-19-sekvensering

■ 5. januar er det ett år siden covid-19-viruset for første gang ble analysert og sekvensert. Professor Zhang Yongzhen ved Shanghai Public Health Clinical Centre og hans forskergruppe klarte på to dager å sekvensere virusets RNA. Det la det avgjørende grunnlaget for den rekordraske vaksineutviklingen, som resulterte i at de første ordinære vaksinene ble satt på mennesker i starten av desember 2020. – Den fantastiske fremgangen setter en ny standard for hva som kan oppnås når nok ressurser og vitenskapelig innsats settes inn globalt, kommenterer professor Stephen Griffin ved University of Leeds til ScienceMag.

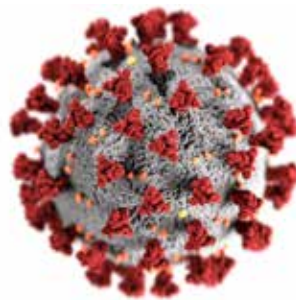

FOTO: DANI ARMENGOL GARETA/FLICKR

IRLAND

Store økonomiske tap

■ Ved utgangen av 2020 lå det an til at irske universiteter gikk på et samlet underskudd på 100 millioner euro, tilsvarende over én milliard kroner. Årsaken er en «knusende» nedgang i kommersielle inntekter som følge av koronapandemien. Også tomme studentboliger, som universitetene tjener penger på, er årsak til nedgangen, skriver The Irish Times. Universitetene har bedt om nødfinansiering fra myndighetene og vil også prøve å øke campus-aktiviteten i det nye året.

HONGKONG

Arresterte demonstranter

■ Den nye sikkerhetsloven i Hongkong er nylig tatt i bruk mot studenter, melder University World News. I slutten av november ble åtte demonstranter arrestert under en demonstrasjon for Hongkongs uavhengighet, som ble arrangert på universitetsområdet til det kinesiske universitet i Hongkong. I desember kunne nettavisen rapportere om at minst tre av dem er siktet for brudd på den nye loven, som ble innført i juli til store protester. Kun de som ropte slagord for uavhengighet og veivet med flagg, skal ha blitt siktet etter denne loven, som har livstid som strafferamme.

FOTO: KEVIN HO/FLICKR

RUSSLAND

Stengt i Moskva og St. Petersburg

■ 30. november utstedte Russlands høyere utdanningsminister Valery Falkov en ordre om at alle universiteter i Moskva og St. Petersburg må holde stengt for fysisk undervisning i to måneder. Studentene skal få avstandsundervisning i perioden. De to byene er hardest rammet i landets andre bølge med koronasmitte og hadde i desember nesten en tredjedel av Russlands 2,3 millioner registrerte smittetilfeller, skriver The Moscow Times.

VERDEN

– Universitetene er avgjørende

■ En ødeleggende pandemi, global oppvarming, økologisk sammenbrudd og tilbakeslag for vårt globale arbeid mot en likere, mer inkluderende og bærekraftig verden. Slik karakteriserte FNs generalsekretær António Guterres verdens tilstand da han talte til World Leaders Forum i desember. Han tegnet et dystert bilde der menneskeheten kjemper en suicidal krig mot naturen. – Med andre ord, planetens tilstand er ødelagt, sa han. I kontrast til all denne dysterheten trakk Guterres frem universitetene som «avgjørende for vår suksess», skriver University World News.

FRANKRIKE

Universiteter stengt til februar

■ 28. november ble flere av koronatiltakene i Frankrike opphevet, og butikker og religiøse samlingslokaler ble gjenåpnet. 20. januar kan restauranter og sportsklubber åpne, mens universitetene har fått beskjed om at de må holde stengt helt frem til 4. februar. Forbundet for universitetsledere sier i en uttalelse at beslutningen har opprørt hele universitetsmiljøet, inkludert fagforeninger og ansatte. Universitetsrektorene mener universitetene bør åpne for fysisk undervisning allerede i midten av januar, skriver Research Professional News.

NEDERLAND

Gransker antisemittisme

■ Universitetet i Leiden har startet en granskning av antisemittisme ved universitetets juridiske fakultet, melder Dutch News. Granskingen kommer som følge av at en nå avgått professor har vært folkevalgt for det høyrepopulistiske partiet Forum for demokrati (FvD). Partiets grunnlegger Thierry Baudet er anklaget for å ha antisemittiske, rasistiske og homofobe holdninger. Det har også vært en skandale i FvDs ungdomsparti, der medlemmer har ytrt støtte til antisemittisme og høyreekstreme terrorister som Anders Behring Breivik. Baudet har også sin doktorgrad fra Leiden.

Kylie Moore-Gilbert knipset dette bildet av seg selv på flyplassen i Doha etter at hun ble løslatt etter 804 dager i iranske fengsler.

IRAN

FORSKER LØSLATT

En australsk-britisk forsker som har vært anklaget for å spionere på Iran, har blitt løslatt etter over to år i fengsel, melder nyhetsbyrået AFP. Midtøsten-forsker Kylie Moore-Gilbert ble arrestert da hun deltok på en forskningskonferanse i den hellige byen Qom i sentrale Iran i 2018. Hun ble dømt til ti års fengsel og har hele tiden hevdet sin uskyld. Hun hevder også å ha blitt forsøkt presset til å bli spion for Iran i bytte mot lavere straff. Hun skal ha blitt utvekslet mot tre iranske terrorister som mislyktes i å drepe israelske diplomater i Bangkok i 2012.

– Det er ikke mulig å være snill og slem samtidig. Det sier filosof Marianne Walderhaug, som prøver å åpne opp for nye innsikter hos innsatte i Bjørgvin fengsel.

Din tanke er fri

Fengselsfilosof **MARIANNE WALDERHAUG** i samtale med Elida Høeg
Foto: Paul Sigve Amundsen

– Vet du hvor filosofen er? Marianne Walderhaug¹ fikk spørsmålet da hun tok imot en av sine første gjester til filosofisk samtale i fengselet. Den innsatte som kom inn døra, hadde ikke sett for seg at han skulle filosofere med en 26 år gammel kvinne med langt lyst hår. En eldre mann med skjegg hadde vært mer i tråd mer forventningen. Walderhaug svarte at det var hun som var filosofen. Hun var nyutdannet og hadde aldri vært i et fengsel før hun begynte i Bjørgvin. De satte seg ned og begynte samtalen. Det er 14 år siden nå. Siden da har hun praktisert som Norges eneste fast fulltidsansatte fengselsfilosof, og skrevet en doktorgradsavhandling om samtalene med de innsatte.

– Jeg måtte bruke en del tid på å finne rollen. Jeg var nettopp ferdig som student, og arbeidserfaringen min var som vikar i hjemmesykepleien og bofelleskap. Så jeg hadde jobbet med mennesker, men hadde ingen idé om fengsel, sier Walderhaug.

Det var hun selv som tok kontakt med kriminalomsorgens regionskontor på Vestlandet etter endt utdanning, for å argumentere for at filosofiske samtaler burde ha en plass i fengselssystemet. Det fantes allerede filosofigrupper i fengsler på Østlandet som hun kunne vise til, og da et nytt fengsel skulle åpnes en halvtime fra Bergen, ble hun ansatt. Hun kom raskt i dialog med de innsatte.

– Samtalepartnere i fengsel er ofte svært velkomne. Det er mange utenfor som tenker at samtalene dreier seg om Foucault og fengselssystemet, men når innsatte kommer for å snakke, er de fleste mest opptatt av å diskutere personlige problemstillinger. Som livet utenfor, hva det vil si å ha begått lovbrudd, posisjonen de er i, hvilke valg de skal ta. De kommer med eksistensielle spørsmål, ulike dilemmaer, og det er de vi tar tak i, sier hun.

Det foregår filosofiske prosjekter i tyske, britiske, amerikanske og franske fengsler, men feltet er lite og ganske nytt. Prosjektene springer ut av bevegelsen for filosofisk praksis, som har vokst fram de siste tretti årene². Bevegelsen ønsker å vise filosofiens relevans i hverdagslivet, og

bruker filosofisk tenkning i samtaler om forskjellige problemstillinger, utenfor academia. Den tar utgangspunkt i at alle kan filosofere, men at akademisk skolerte kan tre støttende til. Walderhaug tok etterutdanning i filosofisk praksis³ før hun begynte i Bjørgvin fengsel.

– **Hvorfor ville du jobbe filosofisk utenfor den akademiske sektoren?**

– Mitt møte med filosofien har vært personlig fra begynnelsen, så det ga mening for meg å bruke den for å snakke om forskjellige livsspørsmål. Det begynte med at jeg satt og kjedet meg på lesesalen da jeg studerte litteratur, og en venninne lånte meg boken *Moralens genealogi* av Nietzsche. Jeg begynte å bla litt i den, og det ble et sterkt møte med en som hadde satt ord på spørsmål som jeg hadde gått og grublet på.

– **Hva gikk de ut på?**

– Absolutte sannheter. Jeg vokste opp på et sted der mange var religiøse, familien min også, men jeg var ikke religiøs selv. Rundt meg var det folk som var opptatt av å få meg til å forstå *sannheten*, hvordan alt egentlig hang sammen. Det gjorde at jeg tidlig ble opptatt av det å skulle overbevise andre om å tenke som deg, i stedet for å være nysgjerrig på hva det er som gjør at vi tenker forskjellig. Da jeg leste Nietzsche der på lesesalen, som skrev at det ikke fantes noen absolutt sannhet, men at sannheten er noe som skapes gjennom verdiene og perspektivene våre, kom jeg videre i mine spørsmål gjennom hans refleksjoner.

– **Mange av dem du snakker med i fengselet, holder til i kriminelle miljøer som har en helt egen oppfatning av rett og galt, av hva som er rettferdig, hva som er akseptert å gjøre og ikke. Bruker du Nietzsches kritikk av etablerte sannheter for å pirke i virkelighetsbildet deres?**

– Ja, jeg stiller spørsmål ved hva det vil si å ha egne spilleregler, fordi flere snakker om seg selv som moralske, samtidig som det de har gjort, er langt fra moralsk. Vi diskuterer dette med å skape sin egen sannhet. Nietzsche sier at all sannhet er løgn, eller i beste fall en estetisk relasjon, sier Walderhaug.

For å diskutere dette med de innsatte bruker hun et sitat fra Nietzsches bok *Morgenrøde*: «I fengsel. Mitt øye, hvor sterkt eller svakt det enn er, ser bare et stykke av sted».

– Sitatet sier noe om hvordan vi er innesperret i vårt eget perspektiv. Om at vi er sperret inne i vårt eget edderkoppnett, og vi sanser, hører og føler ut ifra det nettet. De jeg snakket med som kalte seg selv kriminelle, og hadde et tydelig skille mellom kriminell og strengt, de mente at forbrytelsene deres var moralske i den kriminelle verdenen deres. Samtidig ville de ikke at folk utenfor denne verdenen skulle vite om det. De kunne altså ikke stå for det i begge verdener, så hvordan kunne det være moralsk da?

– **I doktorgradsavhandlingen din skriver du om en innsatt som kaller**

¹ Født i 1978. Har master i filosofi fra Universitetet i Bergen, og to års etterutdanning i filosofisk praksis. Siden 2006 har hun vært fast ansatt som filosof i Bjørgvin fengsel i Bergen. I 2018 disputerte hun med doktorgradsavhandlingen *Filosofiske samtaler med innsatte i fengsel – en fordypning i samtalsform og innhold* ved Universitetet i Bergen.

² Filosofisk praksis er en samlebetegnelse på bevegelsen som har som mål å filosofere gjennom samtale. Bevegelsen er inspirert av den tyske filosofen Gerd B. Achenbach, som åpnet det første internasjonale selskapet for filosofisk praksis i Bergisch Gladbach i 1981.

³ Etterutdanningen drives av Norsk selskap for filosofisk praksis, som ble startet i Oslo i 1998. Filosofen Anders Lindseth, som hadde hatt Gerd B. Achenbach som mentor, var den første som drev filosofisk praksis i Norge. Utdanningen er et toårig studieløp, og en må ha mastergrad i filosofi for å kunne fullføre.

– En fallgrube er å ønske personen vel. Hjelperrollen kan stenge for refleksjon.

■ Bjørgvin er et mannsfengsel med rom til 90 innsatte. Marianne Walderhaug har både individuelle samtaler og gruppesamtaler med dem som soner.

seg en «snill slemming». Han har kuttet av en annens finger. Og selv om han kan forsvare det i den kriminelle verdenen, har han dårlig samvittighet?

– Ja, problemet hans var at han prøvde å leve opp til reglene i det kriminelle miljøet for å klatre i hierarkiet der, men så fant han ut at han ikke klarte å leve med det. Derfor ville han ut av miljøet. I den filosofiske refleksjonen kan man ikke holde fast ved at noe som er uetisk, er moralsk riktig, en får ikke dårlig samvittighet om det er moralsk riktig. Det ble vanskeligere å forsvare, og det førte til innsikter. Det er ikke mulig å være snill og slem samtidig.

– Hvordan kan disse refleksjonene brukes til å omvurdere verdier i det kriminelle miljøet, som «respekt», for eksempel?

– I det kriminelle miljøet kan du få respekt gjennom å være en person andre frykter. Men om du setter deg ned og reflekterer over det, vil du se at du ikke egentlig er respektert, bare en som folk er redd for. Respekt er noe du får av andre, noe du gjør deg fortjent til. Så det gir deg innsikt om hvordan du blir sett på av andre, og om det egentlig er slik du vil fremstå.

I de filosofiske samtalene skal Walderhaug unngå å være fordomsfull overfor de innsatte, ikke dømme dem, men heller ikke snakke dem etter munnen eller gi dem rett om hun ikke er enig. Noen har blitt provoserte under samtalene, én har forlatt rommet i sinne. Andre har sagt at de har blitt slitne i etterkant. Mange har likevel sett på samtalene som et fristed, et sted der de blir hørt.

– Hvordan er gangen i en filosofisk samtale med en innsatt?

– Alle samtalene er forskjellige, men jeg kan trekke fram én av dem. Jeg ga en innsatt i lekse å tenke over spørsmålet «hvem er jeg». Så kom han tilbake med en lapp der det sto gutt, hyperaktiv, ærlig og rettferdig. Men så hadde han streket over de to siste ordene, så da ble jeg interessert i dem. Hvorfor var han ikke ærlig og rettferdig? Min rolle er å lytte og stille spørsmål. Jeg prøver å sette oss i dialog med noe som er uavklart. Å reflektere er å gå i dialog med seg selv, man er to-i-en, som Hannah Arendt sier. Tenkningen er noe som skjer med oss. Det er dit vi prøver å komme.

– Fengselet du jobber i, er et lavsikkerhetsfengsel, hvor de innsatte har nøkler til sine egne rom og kan bevege seg fritt rundt på området. Det er frivillig å gå til filosofisk samtale hos deg. Likevel er det en ujevn relasjon. Hva gjør du for å få til en likeverdig samtale?

– Ja, samtalene foregår i et system der sikkerhet er i fokus, og der vi i kriminalomsorgen står i en maktposisjon overfor de innsatte. Jeg må skape et personlig rom for å kunne ha en filosofisk samtale. Det å filosofere handler om å tenke åpent og fritt, utforskende og lyttende, noe som forutsetter tillit og trygghet. Samtidig som jeg skal etablere denne tilliten, skal jeg være lojal mot systemet. Min vei til å få til dette er at de filosofiske samtalene ikke diskuteres i fengselssystemet ellers.

– Du har taushetsplikt, så det de sier, blir hos deg?

– Ja. Man kan si det man vil i samtalene – man kan være ærlig og uttrykke egne meninger, uten at det fører til verken goder eller ulemper. Det er selve samtalen og refleksjonen i seg selv som er både verdien og målet. Jeg prøver å lage en likeverdig og profesjonell relasjon, men jeg sitter ikke på noen fasit. En fallgrube er å ønske personen vel. Hjelperollen kan stenge for refleksjon, om jeg prøver å styre samtalen til sted, til en bestemt innsikt – som at man må å slutte å ruse seg. Da stopper samtalen opp. Jeg må hele tiden jobbe med min egen, utforskende holdning, og ikke løpe etter et svar.

I Bjørgvin fengsels egen internavis, Rullebladet, skriver en av de innsatte at han opplevde den filosofiske samtalen som å stå på sidelinjen og betrakte livet sitt på en ny måte⁴. Han skrev at han kom til egne konklusjoner og fikk «luftet ut systemet». Walderhaug mener en vellykket filosofisk samtale kan føre til dypere selvforståelse og personlig dannelses. Når samtalen fungerer, sier de innsatte at de går ut av «robotmodus».

– Robotmodus handler om å ikke forholde seg til det som er vanskelig, å stenge verden ute og bare fortsette å gå i de samme sporene uten å tenke over hvor de leder. Å gå ut av det vil si å koble seg på verden og begynne å reflektere over ting som ligger under og plager.

4. Referert til i Walderhaugs doktorgradsavhandling

■ Bjørgvin fengsel har lavt sikkerhetsnivå, og de fleste som soner, har korte straffer. De innsatte låses ikke inn i cellene, og kan dele hus eller rom med andre. Her legges det vekt på kontakt med samfunnet utenfor.

– Mange av dem du snakker med, står overfor valget om å fortsette å begå kriminelle handlinger når de har sonet ferdig, eller å prøve å gå ut av det kriminelle miljøet. Det lovlydige A4-livet føles umulig for flere, skriver du i avhandlingen. Hvorfor det?

– Det er vanskelig. En av dem jeg har snakket med, sa at det ikke bare handlet om å gå ut av det kriminelle miljøet og gjøre det riktige, men om å være en respektert person versus å være en som er nederst på rangstigen. Og det går på verdigheten løs. Så da er det lettere å gå inn i robotmodus i stedet for å velge det.

– Du bruker Søren Kirkegaards bok fra 1843, Enten–Eller, for å reflektere rundt valg. Boken tegner opp to livsanskuelser, der den ene handler

– De mente at forbrytelsene deres var moralske i den kriminelle verdenen deres.

om å søke nytelse, uten forpliktelser og ansvar, og innebærer en passiv holdning til livet. Den andre er et etisk livssyn, som går ut på å ta ansvar for sin egen tilværelse og engasjere seg i den. Du finner at estetikerens livsførsel ligner på de innsattes? Hvordan da?

– Den er treffende i at den handler om å styres av lyster, som spenning og rus. Det fornuftige avskrives også ofte som noe kjedelig. Så er det også denne fragmenteringen, de skiller mellom den streite og kriminelle verdenen og driver et slags maskespill. Etikerer på den andre siden holder kontinuitet, ser ikke frihet ut ifra valgmuligheter, men det å kunne velge ut ifra sitt eget prosjekt.

– Kirkegaard argumenterer for at den estetiske holdningen, som handler om å nyte livet uten ansvar, gjør individet ufri. Hvordan blir friheten til ufrihet hos de innsatte du snakker med?

– Noen velger rus og kriminalitet og er opptatt av at de har gått inn i det fordi de ville. De har valgt å leve etter en annen moral og andre holdninger, på utsiden av samfunnet. Og det er på et vis en frihet i det. Men så kommer det hele tiden konsekvenser av denne livsførselen, som de ikke har valgt, men som de likevel må forholde seg til. Å bli hengt ut, dømt, slite med å komme inn i det «normale» livet fordi de ikke har skolegang eller jobberfaring. Det er en stor ufrihet i det.

– Den ufriheten snakker de også om, skriver du i avhandlingen. Og mange kaller seg også moralske, selv om de lever etter estetikerens verdier?

– Ja, derfor passer ikke denne livsanskuelsen helt til dem likevel. Så jeg begynte å tenke på spissborgeren, som er en annen av Kierkegaards karakterer. Den er moralsk, men uten å tenke selv. Spissborgeren er i fullt robotmodus. Den handler etter reglene som gjelder, uten å stille spørsmål ved dem. Spissborgeren er en søvngjenger, som Arendt sier det. Sett i lys av spissborgeren kan man si at de kriminelle lever innenfor «boksen», til tross for at de lever på utsiden av samfunnet. For Arendt hører tenkning og dømmekraft sammen. Tenkningen handler om å la ting fremtre fra forskjellige perspektiver. Det er her viktige innsikter kommer til orde. Man kommer i dialog med egen frihet og eget ansvar.

– Disse innsiktene kan føre til en filosofisk forvirring, skriver du, hvor en kan «rammes av fortvilelsen over å være en man ikke ønsker å være», som Kierkegaard formulerte det. Hvordan kan de filosofiske samtalene være med på å åpne opp for andre måter å tenke på hos de innsatte?

– De kan bidra til at de innsatte finner plassen sin i samfunnet og ser seg selv på nye måter. De får tid og rom til å reflektere over sine personlige temaer, og slik kan de også få innsikter som kan bli viktige for dem videre. Jeg spør ofte dem jeg snakker med, om hvorfor de går til filosofisk samtale. En av dem svarte at han ikke opplevde å være i dialog med meg, men med seg selv. Det er noe av oppgaven min, å sette dem i stand til å diskutere med seg selv på egen hånd også. ■

Angsten i skolegården

Digital mobbing er vanskelig å oppdage og stanse.
Ida Risanger Sjursø forsker på konsekvensene av mobbingen.

AV ANDREAS HØY KNUDSEN

↑ Forskning fra Læringsmiljøsenteret viser at elever som blir mobbet digitalt, ofte unngår fellesskapet i skolegården og vegrer seg for å komme på skolen.
Illustrasjonsfoto: Hung Ngo

FORSKER:

Ida Risanger Sjursø, førsteamanuensis i utdanningsvitenskap ved Læringsmiljø-senteret, Universitetet i Stavanger

PROSJEKT:

tradisjonell og digital mobbing – emosjonelle problemer og opplevd støtte fra kontaktlærere

METODE:

spørreskjema og semistrukturerte intervjuer

UUNNVÆRLIG VERKTØY:

diktafon

FOTO: TOMMY ELLINGSEN

I det lune lille kontoret på Læringsmiljø-senteret ved Universitetet i Stavanger er det lite som drar tankene i retning angst og depressive lidelser. Gulvet skinner av åtte lag bonemiddel, og på veggen over den støvfrie bordflaten henger rekker med familiebilder. Åpne barneansikter med smil som lyser mot fotografen.

Forskeren på dette kontoret beskjeftiger seg med noe tristere. Ida Risanger Sjursø studerer mobbing. I digital form er den et fenomen som flytter seg bort fra skolegården og unnviker lærernes og foreldrenes blikk. Konsekvensene for den enkelte er desto dypere.

Ifølge Sjursø skjer det ofte en veksling mellom å mobbe ansikt-til-ansikt, så litt digitalt, og så plukker elevene opp tråden igjen i friminuttet fra det som skjedde på Snapchat.

– Det er veldig komplekst, og det har blitt ekstra vanskelig for læreren og foreldrene å følge med.

Barn som informanter

Som bakteppe for en kvalitativ studie har hun analysert data fra en større undersøkelse av mobbing med over 3000 norske 15- og 16-åringer. Et av hovedfunnene er at det var en sterkere sammenheng mellom å være utsatt for digital mobbing og symptomer på angst, enn tilfellet er for tradisjonell mobbing, som i større grad viser en sammenheng med symptomer på depresjon. Sjursø analyserte disse dataene og designet den kvalitative delen av sitt doktorgradsprosjekt ut fra dem.

– Jeg var interessert i de emosjonelle konsekvensene av digital mobbing til forskjell fra den tradisjonelle mobbingen som foregår ansikt til ansikt i skolen. Jeg ville vite *hvorfor* digital mobbing oppleves mer angstfremkallende, og da måtte jeg snakke ansikt til ansikt med de mobbeutsatte ungdommene, sier Sjursø.

Nå venter hun på doktordisputasen med opponenter fra inn- og utland på videomøte.

Irland og Norge

Stipendiaten kunne ha gjort jobben litt enklere for seg selv ved å intervjuer unge voksne som

hadde vært utsatt for mobbing da de var yngre. Men da ville hun ikke kunne ha fanget opp den nye floraen av sosiale medier.

– Jeg ville ha noen som hadde opplevd mobbing ganske nylig og som hadde fått en slutt på det, noen som hadde ferske minner om de følelsesmessige reaksjonene på det å bli mobbet, sier Sjursø.

Kravet om at informantene skulle være unge, skulle gjøre forskerlivet komplisert i lange perioder av stipendiatperioden. For det første måtte Sjursø få tak i informantene. Gjennom Læringsmiljø-senterets nettverk fikk hun tilgang til ti barn og unge mellom åtte og atten år. Noen av disse var i Norge, mens noen var i Irland. Sjursø dro for å forske ved National Anti-Bullying Research and Resource Centre i Dublin.

– Jeg var midt i datainnsamlingen, så jeg benyttet utenlandsoppholdet til å møte informanter blant irske elever som hadde vært utsatt for digital mobbing. Forskningsoppholdet ble allikevel ikke helt som forventet. Det skulle vise seg å sitte langt inne hos den regionale forskningsetiske komiteen å gi etisk godkjenning til intervjuene med de irske elevene som hadde opplevd mobbing.

– De var bekymret for at jeg skulle rippe opp i sår som var i ferd med å gro hos barna, og for at det ikke ville være noen der som kunne støtte dem om det skulle skje, sier Sjursø.

Sett og hørt

Først etter at hun hadde etablert et system som sto klart i tilfelle informantene skulle trenge noen å snakke med etter intervjuene, fikk hun tillatelse helt på tampen av oppholdet i Irland. Funnene gjorde at det var verd kampen. Den sårbare situasjonen viste seg å tilby et stort potensial for ny kunnskap.

– Metoden min var å spørre om hvordan det begynte, og så la dem fortelle.

Sjursø hadde satt seg som mål at elevene skulle føle at de ble sett og hørt, helt ut, noe de også gjorde. En av informantene skal ha sagt så at det var første gang hun hadde satt seg ned og fortalt om mobbingen fra begynnelse til slutt.

– Hvordan utøver du rollen som forsker i møte med en tolvåring som nettopp er blitt kvitt sitt livs største problem, for å grave i det?

– Du må være ydmyk og anerkjennende. Det er viktig å vise tydelig at du tar deres opplevelse på alvor, og du må være tydelig på at det er greit hvis det er spørsmål de ikke vil svare på, sier Sjursø.

Unngåelsesatferd

Samtalene med informantene ble gjennomført på skolen eller hjemme, og barna kunne selv velge om de ville ha med seg en annen voksen som de stolte på. De fikk beskrive hvordan mobbingen begynte, og noen episoder som de husket ekstra godt. Så spurte forskeren hvordan

– Jeg ville vite *hvorfor* digital mobbing oppleves mer angstfremkallende.

IDA RISANGER SJURSØ

ulike situasjoner hadde vekket ulike følelser.

– Etter intervjuene lagde jeg en slags tidslinje for å kartlegge digitale versus tradisjonelle mobbehendelser, og jeg noterte hvordan eleven opplevde foreldrenes og lærernes reaksjoner.

Selv om informantene var få i antall, gikk mange av de samme opplevelsene igjen. Unngåelsesatferd var for eksempel veldig tydelig hos alle, og alle hadde et sterkt ønske om å ikke være på skolen.

– Søndagen var den verste dagen i uken, og de begynte gjerne på torsdagen med å «fake» syk for å unngå å måtte gå på skolen på mandag.

Langvarige emosjonelle konsekvenser

Ifølge Sjørød mangler unge mennesker ofte et overordnet perspektiv som kan sette dem i stand til å velge en god strategi for å håndtere mobbing.

– Når de ikke vet hvordan de skal takle det som skjer, så unngår de gjerne personer og situasjoner. En slik unngåelsesatferd kan føre til at de ikke får bearbeidet opplevelsen. Dette kan senere føre til at de blir tatt igjen av det de prøvde å unngå, sier Sjørød. En av informantene hennes hadde en fast benk hun satte seg på hvert friminutt, fordi det var det eneste stedet hun følte seg noenlunde trygg. En annen

meldte seg som frivillig på skolebiblioteket, slik at hun kunne unngå å være med de andre elevene i friminuttene.

Usikkerheten og hjelpeløsheten som følger med mobbing, kan gi varige konsekvenser. Dette har mange forskningsprosjekter allerede påvist. Det finnes flere longitudinelle studier som finner emosjonelle problemer hos voksne som har opplevd mobbing i barndommen.

– De kan for eksempel oppleve angst også senere i livet når de skal finne seg jobb eller noen å dele livet sammen med. Enkle ting som å gå på butikken og forholde seg til mennesker i hverdagen kan også bli vanskelig, sier Sjørød.

Vant med sterk kost

Etter åtte år som stipendiat, medregnet tre «modningspauser» i forbindelse med fødselspermisjoner, fikk Sjørød endelig levert ph.d.-avhandlingen i fjor høst. «Tradisjonell og digital mobbing: emosjonelle problemer og opplevd støtte fra kontaktlærer» fikk raskt respons i fagmiljøet lokalt. Kollegaen Maria Gilje Strand på Læringsmiljøseneteret nominerte Sjørød til Forsker Grand Prix, Forskningsdagens nasjonale konkurranse i forskningsformidling. Etter å ha vunnet den regionale konkurransen gikk hun til finalen i Trondheim, hvor hun først fikk fire minutter til å presentere «digital mobbing». Med dette kvalifiserte hun seg til nye fire minut-

– Søndagen var den verste dagen i uken, og de begynte gjerne på torsdagen med å «fake» syk for å unngå å måtte gå på skolen på mandag.

ter i «superfinalen», hvor hun måtte se seg slått av musikkterapi-forskeren Tora Söderström fra Griegakademiet.

– I Forsker Grand Prix står du i spagaten mellom å gjøre forskningen engasjerende og forståelig for alle, samtidig som den ikke skal være så enkel at andre forskere tenker at det blir for enkelt, sier Sjørso.

Erfaringen slo positivt ut: Å presentere åtte års møysommelig arbeid på fire minutter hjalp Sjørso til å se hva som var de viktige funnene i forskningen hennes. En annen gevinst fra Forsker Grand Prix var observasjonen av publikums reaksjoner på formidlingen. Hverdagen for «mobbeforskere» er gjerne sterk kost for et alminnelig publikum.

– De emosjonelle problemene til mobbeutsatte kan vekke sterke følelser hos foreldre, besteforeldre eller dem som har opplevd det selv. Som forsker skal du ha respekt for at du ikke presenterer tall, men mennesker som vekker følelser, forteller Sjørso.

Hun har fått høre at temaet hennes må være lett å formidle fordi det treffer og vekker følelser.

– Min motivasjon for Forsker Grand Prix var at de elevene jeg har snakket med, ikke er de som snakker høyest selv. Derfor trenger de noen som forteller deres historie. Jeg vil at det skal gjøre inntrykk, for det sitter kanskje noen der som kan gjøre en forskjell. ■

◀ Ida Sjørsoes doktorgrad om emosjonelle følger av digital mobbing krevde åtte år – og en personlig innsats for å vinne tillit hos informantene. Foto: Tommy Ellingsen

◀ Gutter er spesielt utsatte i noen digitale mobbesaker der dataspill er involvert, ifølge forsker Ida Risanger Sjørso. Illustrasjonsfoto: Hung Ngo

↑ Ofte veksler mobbingen mellom å være ansikt-til-ansikt og digital, forteller Ida Risanger Sjørso. Foto: AdobeStock

Av og til er ei kvart nyre nok

Biletet er teke ved Institutt for eksperimentell medisinsk forskning på Ullevål, ved det som i dag heiter Oslo universitetssjukehus. Instituttet vart etablert i 1951, og fotografiet er teke i mars 1954. Personane er frå venstre «sjefssøster Aud Vogt, teknisk assistent Bergliot Andersen og søster Mona Nilsen», opplyser Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, som har gjort fotografiet tilgjengeleg gjennom portalen Digitaltmuseum.

Vonleg er det hald i dette nøkkelpunktet frå arkivteksten: «I midten, schæferen 'Topsy', som klarer seg utmerket med bare en kvart nyre.»

Ut med referee-en! Inn med ...??

Vi kan ikkje setje ei ku til å gjere framifrå vurderingar av framifrå forskingsmiljø.

Etter spalter om enkeltorda campus og paper, feirar eg den tredje spalta med å ta tre nemningar under eitt. Dei to fyrste – referee og reviewer – har liknande tydingar, personar som vurderer fagleg kvalitet. Den tredje er med på slep: peer review.

Medan vi så langt truleg har hatt ein lett klagande tone om korleis høgt utdanna folk så medvitslaust og upresist bruker engelske småord, anar eg denne gongen visse ljospunkt. Norsken slår tilbake! Kvifor? Korleis? (Vi lovar å oppretthalde eit visst nivå av klaging.)

– Kva historie har referee og reviewer i akademisk samanheng?

Våge: Historisk sett har ein brukt reviewer om kritikarar av ulike tekstar etter publisering heilt tilbake på 1600-talet, medan ein referee i same tidsperiode var ein som vurderte patentsøknader. Bruken av dei har endra seg mykje sidan då. *Anglisme-ordboka* (med undertittel *Engelske lånord i norsk*, utgitt på Universitetsforlaget i 1997, journ.mrk.) nemner referee som «faglig bedømmer», altså ein som vurderer vitenskaplege artiklar. Den tydinga av referee som er mest kjend i dag bortsett frå den akademiske, er den sportslege, til dømes frå fotball, nemleg dommar.

Kristiansen: Det gjev mening. Enkelte fagfellevurderarar oppfører seg òg som dommarar!

Våge: Hah! Men akkurat der ligg det ein skilnad mellom tydinga i akademisk og sport. I akademisk skal ein verte vurdert av ein kollega, ein likemann. I sport har dommararen ein annan status enn spelarane.

– Og i akademisk er det kanskje ingen som skrik ref! til referee-en. Men ein reviewer driv òg med vurdering. Kva er skilnaden mellom ein referee og ein reviewer i dag?

Kristiansen: Ifølgje engelske ordbøker vert «referee» på britisk engelsk brukt i tydinga dommar, om ein referanse – til dømes ved jobbsøk – og om ein som meklar i konfliktar. På amerikansk engelsk vert «referee» i tillegg nytta om fagleg vurdering både som substantiv og verb.

– Verken referee eller reviewer er offisielle ord i norske ordbøker. Kor mykje er dei i bruk?

Kristiansen: I tekstar frå Forskningsrådet finn eg mange døme på bruk av referee, men ordet førekjem sjeldan i offisielle korpus som vi bruker i ordboksarbeid, altså søkbare tekstsamlingar frå blant anna aviser og skjønnlitteratur. Referee er nok utbreidd munnleg som sjargong i sektoren.

– Medan referee og reviewer vert brukt om personar, siktar peer review til aktiviteten dei utfører. Eg har inntrykk av at «fagfellevurdering» har fått innpass på kostnad av peer review dei siste åra. Kan det stemme?

Våge: Ja, det er fantastisk at fagfelle og fagfellevurdering har fått fotfeste. Kanskje bokstavrimet har hatt ein viss appell? Fagfelle tek opp leddet felle som vi kjenner frå til dømes ektefelle, meiningsfelle og jaktfelle. Ein «peer» er òg ein felle, ein likemann.

– Har nokon sett inn ein støyt for å få oss til å gå over til fagfellevurdering?

Kristiansen: Nja, det har vore svært få støytar når gjeld norsk terminologi generelt og i norsk akademisk spesielt. Store norske leksikon har fagfellevurdering som oppslagsord, men det er ikkje mykje brukt i norsk tekst.

– Eg tenkjer på fagfellevurdering som eit vellykka alternativ til peer review,

Tema denne månaden:
orda referee, reviewer og peer review

Aldri anna enn språk er ei spalte om språket i kunnskapssektoren. Vi har fått fast hjelp frå to terminologar, som her uttalar seg som språkmenneske og berre på vegner av seg sjølve.

MARITA KRISTIANSEN er språkforskar ved Universitetet i Bergen og leiar for Språkrådets fagråd for fagspråk og språk i samfunn og høgre utdanning.

OLE KRISTIAN VÅGE er terminolog ved Nasjonalt senter for helsefagleg terminologi i Direktoratet for e-helse.

Kva ord eller spørsmål bør vi ta opp i språkspalta?
Send framlegg til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

men at vi manglar eit godt alternativ til referee og reviewer. Dersom du er historikar, kan ein fagfelle rett og slett vere ein annan historikar, uavhengig av om vedkommande vurderer deg. Og fagfellevurderar er så langt eit ord.

Våge: Men fagfellevurderar er ei naturleg avleiing av fagfellevurdering og er dessutan allereie i bruk i sektoren. Tenkjelege alternativ som fagfel-lekontrollør, fagfellegranskar eller liknande tykkjer eg ikkje høver særleg godt, og det er ikkje noko poeng å introdusere heilt nye ordkandidatar når vi har ein som kan duge trass ordlengda.

Kristiansen: Dei ulike universiteta bruker uttrykk som til dømes kollegial vurdering og fagvurdering. Når det oppstår mange norske synonym, styrker heller det engelske seg. Eg har vakse opp med peer review, og eg tek meg sjølv i å bruke reviewer. Men eg tykkjer vi må svelge å seie det norske, og det er viktig å ende med eitt uttrykk.

– Ok. Kva tykkjer de vi skal kalle ein som vurderer ein artikkel? Fagfelle eller fagfellevurderar?

Kristiansen: Det er vanskeleg å kome unna «fagfellevurderar», sidan fagfelle er vi jo enten vi vurderer eller ikkje.

Våge: Ja. Det vert ei naturleg kopling mellom aktivitet (fagfellevurdering) og utøvar (fagfellevurderar).

– Kva med ein som vurderer eit fagmiljø eller forskingsprogram. Ekstern fagvurderar?

Kristiansen: Forskningsrådet nyttar stundom «(internasjonale) (fag) ekspertar» eller «panel» om dei som kvalitetsvurderer eller evaluerer eit program.

Våge: Å velje eit godt ord handlar om å velje eit ord som er lettare å forstå, lettare å bruke og lettare å skrive.

Ja vel, kjære lesarar. No har de fått noko å tenkje på. Kva ordkandidatar tykkjer de er best, eller har de eigne framlegg? Send meg gjerne ein e-post. Dei som tykkjer at engelskpåverknaden i norsk akademisk er kritikverdigen, les eg med ekstra stor interesse.

FRÅ AKADEMIA

- a) Statsvitar Hilmar Mjelde vart ofte rådspurd av media under valkampen i USA. Kva er namnet på det bergens-baserte forskingskonsernet der han er tilsett – og der styret nyleg vedtok å halvere talet på forskingsavdelingar?

FOTO: LØKEN – CC BY-SA 3.0

- b) Kva var føremålet med ekstrapotten på ti millionar kroner som regjeringa delte ut til landets studentar tidleg i november?
- d) Kva er namnet på UiOs nybygg på Gaustad der det er meininga at tverrfagleg samarbeid skal bidra til å løyse store helse- og miljøspørsmål?
- e) Ved kva for utdanningsinstitusjon dukka det nyleg opp eit studentopprør mot «den latente strukturelle rasismen i pensum ved friluftslivsstudiet»?
- e) Kva for politisk har gått ut og meint at direktør i Forskingsrådet, John-Arne Røttingen, bør bli granska for forskingsjuks på grunn av måten han har omtalt medisinen Remdesivir på?

OVER- OG UNDERGANGAR

- a) Kva for skodespelar – som døydde i 2019 – hadde rolla som Adolf Hitler i filmen Der Untergang frå 2004?

b) Kva for ord som i dagleg-tale gjerne blir brukt om å vere utanfor eller tilside-sett, er i katolisismen eit eige dødsrike for udøpte barn og rettvis menneske som levde før Jesu tid?

- c) Kva er kokepunktet til etanol (margin: to gradar)?
- d) Kva for ord blir brukt om ein tunnel eller eit gjennomløp som er bygd under veg eller jernbane, ofte for å ta unna trafikk eller vatn?

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

- e) Kva er namnet på det nystifta partiet som Dagrun Eriksen, tidlegare nestleiar i KrF, har meldt seg inn i?

KUNSTHØGSKULEN I OSLO

- a) Kva er namnet på den svenske rektoren som i fjor haust sa opp stillinga si?
- b) Det fotografiske verket vb 48.721 har stått sentralt i den identitetspolitiske striden ved KHiO den siste tida. Kva er namnet på kunstnaren bak verket?

FOTO: CC BY 3.0

- c) Kva for polsk kunstnar og musikal, utdanna ved dåverande Kunstakademiet i Oslo, var sentral i banda De Press og Holy Toy?
- d) Kva er namnet på den tidlegare fabrikkbygningen på Grünerløkka, der skulen i dag er lokalisert?
- e) Kva heitte kunstnaren som i 1981 vart den første kvinnelege professoren ved Kunstakademiet i Oslo, kjend for sine særegne nonfigurative motiv?

HUNDREVIS

- a) Kva vert skateboard-trikset der ein spinn to og ein halv gonger omkring sin eigen akse, kalla?

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

- b) Kor mange «miles away from home» var Bobby Bare i songen som tok seg inn på topp ti-lista til Billboard i 1963?
- c) I kva for tiår vart det slutt på at kvinnene ikkje fekk springe lenger enn 800 meter i OL?
- d) Kármán-linja går ved 100 km. Kva slags grense utgjer den?
- e) Kva for hovudstad kan – med litt velvilje – koplast til talet 600?

- FRÅ AKADEMIA**
- a) NORCE (Norwegian Research Centre)
- b) Å betre den psykiske helsa deira (i koronatida)
- c) Livsvitskapsbygget
- d) Universitetet i Sørast-Noreg
- e) Carl I. Hagen (FrP)

OVER- OG UNDERGANGAR

- a) Bruno Ganz
- b) Limbo
- c) 78 gradar
- d) Kulvert
- e) Sentrum

KUNSTHØGSKULEN I OSLO

- a) Måns Wrangé
- b) Vanessa Beecroft
- c) Andrej Nebb
- d) Seilduksfabrikken
- e) Inger Sitter

- HUNDREVIS**
- a) 900
- b) 500
- c) 1970-åra (frå og med 1972)
- d) Grensa mellom jordatmosfæren og det ytre rommet (eller luftfart og romfart)
- e) Washington DC (DC er 600 med romartal)

HENRIK HELLSTENIUS

Medlem i Forskerforbundet ved Norges musikkhøgskole

STILLING: professor

UTDANNING: mellomfag i musikk og kandidat- og diplomeksamen i komposisjon

KARRIEREMÅL: å komponere til jeg er 103, som den amerikanske komponisten Elliot Carter

– Det er partiturene som er viktigst

– Hva jobber du med akkurat nå?

– Et nytt verk til kirkemusikkfestivalen som skal ha urfremføring 16. mars i Sofienberg kirke. Det heter *Together*, og er del av en serie verk der jeg har jobbet med det sosiale og det vanskelige i å se andre. Jeg har lest meg litt opp, eller litt bort, i den amerikanske sosiologen Richard Sennett.

– Hvor tenker du best?

– Der hvor jeg er når inspirasjonen tar meg. Bevegelse er bra, så det er ofte når jeg går, eller på mitt komposisjonskontor.

– Hva karakteriserer kontorplassen din?

– Mye notepapir.

– Hva er den viktigste boken i ditt akademiske liv?

– Jeg er jo komponist, så det er viktige bøker, men det er partiturene og musikken som er viktigst. Det som gjorde at jeg ble komponist, er *Partiels* av Gérard Grisey. Han var læreren min i Paris.

– Hva skal til for å bli en god komponist?

– En heldig blanding av talent og hardt arbeid, overfor mine studenter legger jeg alltid vekt på hardt arbeid.

– Hva er den største utfordringen i ditt fagfelt nå?

– At fagfeltet ikke forsvinner fra en banalisert offentlighet som ikke har tid til å lytte eller har ønske om fordypning, og da snakker jeg om dem som redigerer mediene, som kulturredaktørene i radio. Da mister vi kontaktflaten med publikum. Det er en opphetet debatt nå.

– Når logger du av om kvelden?

– Når jeg går og legger meg.

– Hvis du kunne ha tilbragt ett år ved en annen institusjon hvor som helst i verden, hvilken ville du ha valgt?

– Godt spørsmål. Universität der Künste Berlin må det bli.

– Hvis du måtte ha valgt et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på?

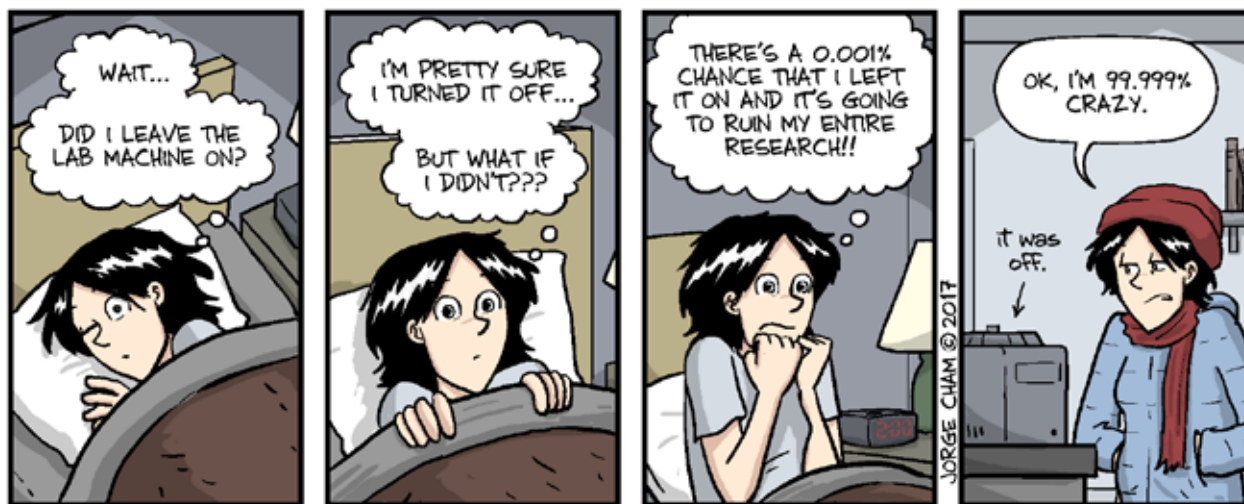
– Jeg hadde bestemt meg for at hvis jeg ikke kom inn på komposisjonsstudiet, så skulle jeg søke på sosiologi. Jeg hadde allerede prøvd meg på teater og funnet ut at jeg var en uegnet skuespiller.

– Hva ville du ha gjort om du var forsknings- og høyere utdanningsminister?

– Jeg ville hevet lønningene til dem som skal være den sterkeste spydspissen for kunnskap i Norge. Og så ville jeg ha oppfordret til en akademisk frihet der academia selv kan definere hva som er viktig.

♦ AV JULIA LOGE

PhD Comics

WWW.PHDCOMICS.COM

Kritikernes favoritter bokåret 2020

Sigrid Undsets kjærlighetsliv, russiske opposisjonspolitikere, teknologiske løsninger på klimakrisen og ugressplansjer fra 1930-årene: Dette er noen av stikkordene for Forskerforums anmelderfavoritter fra bokåret 2020.

AV LINA CHRISTENSEN

Forskerforum anmelder sakprosa- og fagbøker i hvert nummer. De fleste bøkene er skrevet av forskere, men rettet mot et bredere publikum. I tillegg kommer bøker om temaer midt i interessefeltet vårt, som forskningspolitikk og forskeres vilkår og arbeidsliv.

Forskerforum fikk i 2020 støtte fra Fritt Ord til å øke antallet bokanmeldelser om høsten. I løpet av fjoråret skrev de åtte eksterne anmelderne i alt 38 bokanmeldelser. Kritikerne har anmeldt forskjellig antall bøker, og derfor varierer også antallet favoritter vi har latt dem velge ut.

Anmeldelsene av to av de framhevede bøkene er trykket i dette bladet – Geir Flikkes *Russlands rebeller* (side 39) og Christine Myrvangs *Tause kilders tale* (side 38). Anmeldelsene av de utvalgte bøkene er ellers å finne på [Forskerforum.no](https://forskerforum.no).

SIRI LINDSTAD:

DOLLY JØRGENSEN og FINN
ARNE JØRGENSEN (red.)
*Silver Linings. Clouds in Art
and Science*
Museumsforlaget

Boka er et samarbeid mellom Stavanger kunstmuseum og Universitetet i Stavanger, med bidrag fra 30 forskere og kunstnere, der alle som

bør være med, er med. Alle bidrar med nye innfallsvinkler på skyer, og de tverrfaglige møtepunktene er ytterst vellykkete. Når kunst og vitenskap skal samarbeide, så blir kunsten ofte litt til pynt, men her står kunsten fint på egne bein. Det høres ut som et sært tema, skyer er jo så luftige, men jeg koste meg skikkelig.

HARALD HØIBACK
*Kunnskap og begeistring. En
innføring i museenes historie, hensikt
og virkemåte*
Cappelen Damm Akademisk

Kunnskap og begeistring er en veldig oppsummerende tittel. Jeg gledet meg mest over første del, som handler om museenes historie

fra alle bauger og kanter, som ulike typer museer, hvordan vi tenker om museer, og hvordan museer har utviklet seg. Andre del tar for seg praktisk museumsvirksomhet, og passer nok mest for dem som jobber ved museer. Høiback, som opprinnelig er oberstløytnant og jobber ved Forsvarets museer, har et helt fantastisk språk. Det bare bobler av fornøyelige ord og uttrykk.

CHRISTINE MYRVANG
Tause kilders tale
Universitetsforlaget

Med et uforstyrret blikk bidrar Myrvang med ny innsikt om Sigrid Undsets kjærlighetsliv. I ungdomsårene brevvexlet Und-

set med en jevnaldrende venninne, og spørsmålet er om dette var mer enn bare venninnefølelser. Men det som kanskje er aller gøyest, er at vi får være med en forsker på jobb: Myrvang skulle egentlig skrive om noe helt annet, men så begynner hun å lese Undsets brev, hun kommer på sporet av noe, og så baller det på seg. Etter å ha lest boka er det umulig å lese Undset uten å se det Myrvang ser.

KJETIL VIKENE:

GEIR FLIKKE

Russlands rebeller. Protest og reaksjon i Putins Russland (2011–2020)
Cappelen Damm Akademisk

Boka skildrer Russlands politiske historie de siste ti årene, sett gjennom hovedkarakteren Aleksej Navalnyj, opposisjonslederen som ble forgiftet. Flikkes vitenskapelige ambisjon er å analysere ulike protestformer i Russlands nåtid, men analysene spiller litt annenfiolin, for dramaet er så enormt medrivende. Det handler om hvordan opposisjonen har forsøkt å bygge opp et alternativ til Putins maktregime, og hvordan Navalnyj kan ha åpnet et mulighetsrom, der den russiske befolkningen kan tale makten imot.

DAG SLOTFELDT-ELLINGSEN
Forskningsetikk. Yrkesetikk ved forskningsvirksomhet
Universitetsforlaget

Dette er en usedvanlig god og praktisk guide til forskeryrket, spesielt for yngre forskere. Tittelen rommer ikke alt det boka inneholder, den kunne like gjerne blitt kalt «Håndbok for forskeryrket». Det har ikke manglet på refleksjoner over forskningsetikk de siste ti årene, men mens de fleste bøkene har vært mer opptatt av skandaler og politisk press, handler denne om reelle utfordringer

knyttet til forskeryrket. Dette er en helt eksemplarisk bok, som alle forskere fint kunne brukt som oppslagsverk.

AKSEL TJØRA (red.)

Universitetskamp
Scandinavian Academic Press

Dette er en viktig bok fordi den peker på noe universitetene står midt oppi: kampen mellom forskningsautonomi og politisk styring i kraft av new public management. Det er ingen tvil om at academia er under et enormt press for å tilpasse seg økonomisk logikk, og dette er et varselskudd om hva universitetene er i ferd med å måtte tåle. Boka bidrar med et interessant spekter av ulike stemmer. Ingen av dem gir et entydig svar på hva som bør gjøres, boka er mer en tilstandsrapport om hvor vi er nå.

AASNE JORDHEIM:

KNUT STENE-JOHANSEN

Smakens politikk
Scandinavian Academic Press

Stene-Johansen har spist og drukket mye godt i sitt liv, og han har vært på finere restauranter enn mange av oss. Han har også en velfylt bokhylle, og fra den serverer han oss tanker han nok har brukt god tid på å fordøye. Mat møter tanke i denne boka. Fra forskjellige innfallsvinkler skriver han om smak; hva smak er, hvordan smak er blitt forstått historisk, filosofisk, og hvordan mat og smak fremstår i kunsten. Her er det bare å gape opp og ta imot. Presentasjonen er stort sett delikat hele veien.

LIV BØRGEN

Ugress. Et vilt herbarium. Emil Korsmos klassiske planjer
Nasjonalbiblioteket

Boka viser botaniker Emil Korsmos ugressplanjer fra 1930-årene, som skulle hjelpe bøndene med å få bukt med ugresset. Men hva er ugress? Noe som i hvert fall er blitt til veldig vakre tegninger, ja, og så viser det seg at mange av disse plantene også har en nytteverdi. Til plantebildene har Borgen skrevet korte, fine tekster om hvor plantene vokser, hvorvidt de er spiselige, og vi får litt kulturhistorie. Dette er en artig bok. Det er også en påkostet bok, som er fin å ha på kaffebordet, og god å bla i.

IDA JAHR:

EIVIND FALKUM

Makt og opposisjon i arbeidslivet. Maktforskyvninger fra 1900 til 2020
Cappelen Damm Akademisk

Dette er en bok om hvordan makt og opposisjon har fungert i det norske arbeidslivet de siste 120 årene. Falkum beskriver teorier spesifikt for det norske arbeidslivet, og den er et godt eksempel på at teorier ikke er universelle, men er laget et sted. Den beskriver ikke bare maktforhold i arbeidslivet i dag, men også hvordan ting endrer seg over tid. Boka er egentlig en lærebok for studenter, men siden den handler om maktforskyvninger, var den lærerik også for meg som midlertidig ansatt i academia.

JANNE BJØRGAN:

ANNE SVERDRUP-THYGESON
På naturens skuldre. Hvordan ti millioner arter redder livet ditt
Kagge

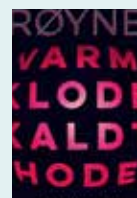

Sverdrup-Thygeson har skrevet en bok om hvor avhengige vi er av naturen. Med både humor og alvor forteller hun små historier fra sitt eget liv, før hun i neste øyeblikk vinkler det over på hva statusen er for Amazonasjungelen. Alt for å skape engasjement og forståelse for miljøutfordringene. Det er både oppsiktsvekkende og underholdende lesning. Hun viker ikke unna komplekse naturfenomener, men siden språket er så ukomplisert, er det enkelt å henge med.

TELLEF RAABE:

ANJA RØYNE

Varm klode, kaldt hode
Kagge

En av Norges fremste forskningsformidlere er tilbake med en bok om vår tids største utfordring: klimakrisen. Røyne gjennomgår alle slags teknologiske løsninger for å senke den globale temperaturen, og gjør dette på en måte som er tilgjengelig for alle oss som ikke er naturvitere. Det er bare å håpe at denne boken ligger under juletrær i det ganske land, hos både legfolk og akademikere. *Varm klode, kaldt hode* viser at fengende forskningsformidling funker!

Et skeivt blikk på Undset

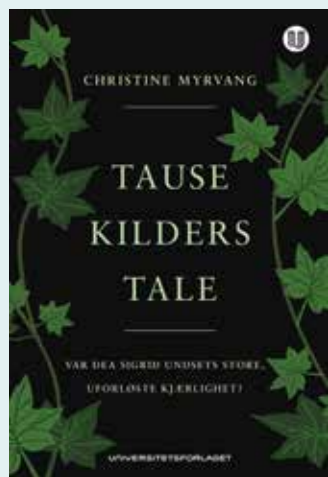
Forfatteren åpner interessante dører inn til oversette deler av Sigrid Undsets liv og litteratur.

«Denne boka ble trigget av et gåtefullt hull», står det som første setning i boka *Tause kilders tale*. Dermed har historiker Christine Myrvang satt kurs. For som hun påpeker: Hull, tomrom og taushet er faktiske funn. Det gåtefulle hullet finner hun i forfatter Sigrid Undsets etterlatte brev-samling, og dette ene hullet skal vise seg å få følge av flere.

Trodde vi at vi kjente deg, nobelprisvinneren vår? Gift med og senere skilt fra maleren Anders C. Svarstad, han som i flertallet av Undsets biografier er blitt ansett som hennes store – og også eneste – kjærlighet. Sigrid Undset ble mor til tre, hun konverterte til katolisismen etter skilsmissen som 42-åring, og levde uten partner resten av livet. Dette er det store, vedtatte bildet av Undset, som Myrvang altså utfordrer med sin nye bok, der hun spør om Sigrid Undset kanskje elsket én eller flere kvinner, for eksempel svenske Andrea «Dea» Hedberg. Sigrid og Dea begynte å brevveksle som 16-åringer, og korrespondansen mellom dem var til tider intens. Og de møttes. Men hvorfor er så mange brev fjernet, og av hvem? Undset selv? Hennes etterkommere? Og hvorfor er det perioder, for eksempel da Dea giftet seg, eller senere da Sigrid traff Anders, der det plutselig ser ut til å ha vært påfallende lite kontakt mellom de to unge kvinnene? Vel, Myrvang funderer og diskuterer.

Undset jobbet som «kontordame» før hun ble forfatter, og det var i den sammenheng Myrvang først leste disse brevene, som en del av et forskningsprosjekt om kontorenes historie. Men så får hun altså los på noe helt annet, noe som hun ikke kan se at det har vært snakket om. Hun stuper som en Alice i kaninhullet ned i alt hun finner – og ikke finner – av materiale, og vi lesere blir så gjerne med på den ferden. Myrvang skriver med

«Myrvang påstår ikke at Undset var lesbisk.»

CHRISTINE MYRVANG
Tause kilders tale.
Var Dea Sigrid Undsets store, uforløste kjærlighet?
Universitetsforlaget, 2020
429 sider
Veil. pris: kr. 349

en smittende entusiasme og nysgjerrighet, blir mer og mer begeistret over spor hun finner etter en forfatter som ser ut til å ha tenkt og skrevet langt friere om kjønn og kjærlighet enn hva som har blitt løftet fram til nå.

Nei, Myrvang påstår ikke at Undset var lesbisk. Hun navigerer behendig rundt kategorier og identiteter av i dag, og forsøker ikke å dra Undset ut av et skap eller sette merkelapp på henne. Men Myrvang er samtidig standhaftig i sitt forsett om å se etter det andre kan ha oversett. Hele boka gjennom smetter hun inn bisetninger om folk, særlig kvinner, der hun peker på alle andre som levde liv utenfor ekteskapet, på ulikt vis. Myrvang hadde jo ikke behov å nevne for eksempel at en av Undsets biografier, Giske Anderson, aldri giftet seg, men hun gjør det altså. Slik minner hun oss lesere hele veien gjennom på at det fantes – og finnes – andre liv enn dem som leves innenfor det heteroseksuelle parforholdet. Og slik plasserer hun Undset inn i en helt ny kulturell og tankemessig sammenheng.

Kanskje er det likevel Undsets religiøse tro snarere enn ekte-

skapet med Svarstad som har lagt de sterkeste føringene for hvordan både hennes liv og litteratur har blitt lest. For Undset snakket varmt om kvinnen som mor, og hun var uttalt skeptisk til Katti Anker Møllers kamp for retten til prevensjon. Men hun var faktisk ingen fanebærer for det heteroseksuelle parforholdet. Hun hadde kontakt med kvinner som levde med andre kvinner, spesielt i årene i Brooklyn under andre verdenskrig. Her hadde hun blant annet et nært vennskap med forfatteren Willa Cather, som selv delte liv og leilighet med en annen kvinne. Og hun skrev om seksualitet på lite dogmatisk – ja, snarere frigjørende – vis, også i religiøse sammenhenger.

Det å kunne se mønstre i et menneskes liv, er viktig, men også det å se alt det som bryter, alt det motsetningsfulle og kanskje litt uforståelige. Altfor mange biografier lider under en biografs ønske om å kunne jobbe fram en enkel ligning, og deretter sette to streker under et svar. Det er ikke tilfelle med *Tause kilders tale*. Myrvang lykkes med å holde dører åpne og inspirerer til videre dypdykk i Undsets tekster.

Skulle jeg ønsket meg noe annerledes, måtte det ha vært en annen undertittel. Hullet i brev-samlingen er på alle måter et godt startpunkt for Myrvangs detektivferd. Men hvorvidt Dea var Sigrid Undsets «store, uforløste kjærlighet», blir et for stort spørsmål å svare på, særlig ettersom Dea selv aldri blir en interessant figur i denne historien. Ettersom hennes brev til Sigrid er gått tapt, forblir hun i praksis taus, og dermed ganske konturløs og intetsigende. Nei, da er det mer givende å bli med på Myrvangs skeive lesninger av både Kristin Lavransdatters møte med alvemøen, og Olav Audunssøns fysiske basketak med andre menn. Myrvang understreker selv at hun ikke er litteraturviter, men dette er så gode lesninger at det aldri vil være mulig igjen å ikke se det hun ser her.

AV SIRI LINDSTAD

Den aktuelle pesten

Flere århundrer med masse-død i Europa er blitt til en livfull tekst.

OLE GEORG MOSENG
Pesten kommer. Svartedauden og verdens pestepidemier
Kagge, 2020
197 sider
Veil. pris: kr 399

Boka til Ole Georg Moseng, historieprofessor ved Universitetet i Sørøst-Norge, er hyperaktuell, og det er det to grunner til. «Det er lenge siden kunnskap om fortidas pandemier har vært mer relevant», skriver Moseng selv innledningsvis. I god tid før covid-19 ble del av vår virkelighet, ble Moseng spurt om han ville skrive en bok om svartedauden. Svartedauden er omspunnet av myter, og en av dem er at den var en isolert begivenhet. Det Moseng hovedsakelig gjør i *Pesten kommer*, er å vise hvordan den pesten vi kaller svartedauden, ganske sikkert har vært del av menneskehetens historie i minst 5000 år, og at den faktisk finnes ennå. I dag har vi heldigvis penicillin å kunne møte den med.

Den andre grunnen til bokas aktualitet har å gjøre med debatten som stadig raser i forbindelse med Marte Michelets bok om jødene og hjemmefronten, nærmere bestemt bruken av historiske kilder. Moseng nevner ikke denne debatten, men han virker svært ivrig på å ville gi leserne en innføring i hva som kan betraktes som en gyldig slutning innenfor historiefaget. Han er veldig pedagogisk og lar leseren være med i vurderingene. Poenget er at det er mye som er usikkert når det gjelder svartedauden; det finnes kun noen få kilder, men desto flere myter. Stemmer

det mytene forteller? Var pesten så voldsom som for eksempel denne beretningen kan fortelle: «*Men da lasten fra skipet kom opp i byen begynte byfolkene å dø.*»

Svartedauden varte fra 1346 til 1353 (i Norge 1349–1350), men det har vært mange epidemier etter det, alvorlige og omfattende. Mange av disse andre epidemiene finnes det bedre kildemateriale på, og det er nå detektivarbeidet begynner. Forfatteren tar oss med på en tur gjennom historien rundt i Europa. Tanken er at hvis vi forstår oss bedre på de senere epidemiene, vil vi få mer å vite om svartedauden. Ja, er det den samme pesten som jevnlig kommer på besøk (Norge ble hjemsoekt siste gang i 1654)?

Veien til svar går gjennom en kartlegging av det Moseng kaller pestens anatomi. Den har blant annet med rotter og lopper å gjøre, men akkurat slik som med vår epidemi er den også knyttet til handel og globalisering: Pesten kom utenfra, og som regel kom den med et skip. Vi får høre om tre varianter av pest, der den verste er lungepest, som innebærer hurtig død. Ulike typer skrifter bidrar til anslagsvise tall i de forskjellige epidemiene, omkring dødelighet og frarflyttede gårder, og når forfatteren har fått på plass en rekke slike momenter, går han tilbake til svartedauden igjen, mer kompetent til å kunne avkreffe eller bekrefte innholdet i mytene. Vi får også en fasit: Mot slutten kommer historien om oppdagelsen av pestbakterien, og senere kan DNA-tester fastslå et felles opphav til epidemiene. Men da var det en stund siden det hadde vært noen pest i stort omfang; verden over skjønte man etter hvert at forebygging var viktig, likedan å sette folk i karantene og å stenge grensene.

«Han er veldig pedagogisk og lar leseren være med i vurderingene.»

Moseng skriver lett og fengende, så tross alvoret er dette artig stoff å lese. Nå er det noen gjentakelser og hopp frem og tilbake, men det er fordi vi hele veien også får denne fortellingen om kilder og kildebruk. Den er like interessant som den som handler om grusom død og alle ødegårdene.

AV AASNE JORDHEIM

Et russisk opprør?

Drivende politisk samtids-thriller om hvordan Putins autoritære regime strammer løkken om halsen på en oppfinnsom rebell.

GEIR FLIKKE

Russlands rebeller.

Protest og reaksjon i Putins

Russland

(2011–2020)

Cappelen Damm Akademisk,

2020

257 sider

Veil. pris: kr 399

«Den 20. august kom første språkvask på denne boken til meg per mail fra forlaget. Samme dag, på vei fra Sibir-byen Tomsk til Moskva, fikk bokens hovedperson Aleksej Navalnyj, et illebefinnende ombord på flyet, og falt i koma. [...] Det er liten tvil om at Navalnyj ble utsatt for et attentat.»

Slik åpner boken til Geir Flikke, tidligere ambassaderåd ved Norges ambassade i Moskva og nå professor på Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk ved Universitetet i Oslo. Episoden rammer inn det som er en politisk thriller, hvis vitenskapelige formål er å gi en beskrivelse og analyse av «mulighetsstrukturer og protestrepertoar» i en motstandskamp som er dømt til å mislykkes: å stable på beina et politisk alternativ til Putins maktapparat. De sosiologiske analysene spiller likevel annenfiolin i det som er et drivende samtidsdrama. Boken er en regelrett pageturner med den populistiske – og delvis nasjonalistisk innrettede – bloggeren Navalnyj som protagonist. Selv om Navalnyj ikke er alene i kam-

pen og boken skildrer flere deler av den «ikke-systemiske» opposisjonen, handler det meste om ham. Boken gir et interessant og urovekkende innblikk i Russlands politiske utvikling de siste ti årene: «Russland synes å være i en mer turbulent endring enn det mange er klar over.»

Navalnyj klarer tidlig i perioden det kunststykket å samle liberalere, nasjonalister og venstreorienterte – med et felles mål om å stille til valg. Vi følger ham fra protestene mot duma- og presidentvalgene i 2011/2012, via forsøket på å stille som kandidat til borgemestervalget i Moskva og forsøket på å få opposisjonens kandidater på valglistene i ulike lokale, regionale og nasjonale (duma-) valg. Så kolliderer koalisjonen, og Navalnyj går til det bevisst provokative og overmodige skritt på å stille som presidentkandidat i valget i 2018. Han mislykkes, den politiske motstanden går mer eller mindre i oppløsning. Bokens fortelling om kampen mellom «rebellen» og regimet slutter så i vår egen tid, med attentatet mot Navalnyj.

Navalnyjs verktøy er ulike nettsteder og blogger, kameradroner, horisontale strukturer og karisma – og en god evne til å tilpasse seg og endre strategi når makten yter motstand. Grunnpilaren er korrupsjonsavslørende journalistikk som avkler statsapparatets grådighet, der toppene tilegner seg enorme gods og stor rikdom. Journalistikken finansieres gjennom crowd-sourcing, og internett fungerer i begynnelsen mest som publisistisk plattform. Etter hvert blir internett en koordineringsteknologi for å gjennomføre horisontalt organiserte aksjoner, og dernest et verktøy for å gjennomføre demokratiske prosesser innad i opposisjonen. Fortellingen om den digitale motstandskampen er en historie i historien og fortjener å bli fremhevet her – som et godt egnet og klokt brukt våpen i den asymmetriske informasjonskrigen opposisjonen fører.

For Navalnyj har valgt seg en mektig fiende, ikke «et statisk, men et dynamisk autoritært regime» som stadig tilpasser seg

motstanden. Skrustikken strammes først ved hjelp av endringer i paragrafene. Lovverket for IT-teknologi gir makten enklere tilgang til sensitiv informasjon, og en rekke organisasjoner tvangsregistreres som agenter for fremmede makter. De vilkårlige massearrestasjonene blir stadig mer voldelige og ledsages etter hvert av en ublu «strategisk sikkerhetspolitisk målsetting» om å bevare og spre «tradisjonelle russiske åndelige og moralske verdier». Makten blir målrettet samlet omkring Putin, presidenten som underveis også har fått gjennomført endringer som gjør at han kan bli sittende i uoverskuelig fremtid.

«Boken er en regelrett pageturner med den populistiske bloggeren Navalnyj som protagonist.»

Det er med andre ord et lite hyggelig portrett av vår store nabo som tegnes, selv om Flikke er måteholden optimist i bokens avslutning: Navalnyj har bidratt til en større vilje til å snakke makten imot – spesielt i den yngre delen av befolkningen. De store demonstrasjonene mot arrestasjonen av journalisten Ivan Golunov i 2019 er et eksempel på det: et russisk «Je suis»-øyeblikk med et stort og spontant folkelig krav om ytringsfrihet.

AV KJETIL VIKENE

LÆRERUTDANNINGEN:

– Fordypning er neppe unyttig

«Det er helt krise», var student Eskil Uggen's dom over den femårige lærerutdanningen. Kronikkforfatterne vil nyansere bildet av lærermasteren som kom fram i Forskerforums reportasje.

Femårige grunnskolelærerutdanningen på masternivå var tema for en bredt anlagt reportasje i Forskerforum nr. 10 i desember 2020. Slik vi leser den, var reportasjen ment som en analyse av hvordan det står til med grunnskolelærerutdanningene, nå når det første studentkullet er i sitt fjerde år av det femårige masterløpet. Og det går ikke så bra, leser vi: Forskerforum viser til lave resultater for lærerstudentene i Nokuts studiebarometer, det vises til nedgang i søkertall i 2020 og til lærermangel. Og innføring av femårig lærerutdanning på masternivå blir en gjennomgående forklaring på denne elendigheten. For oss blir dette for enkelt, og vi kjenner behov for utdypinger og nyanseringer, og også korrigeringer, av det bildet reportasjen skaper av de femårige grunnskolelærerutdanningene.

Hvilken fagkunnskap trenger lærere?

Det er flere som intervjues i reportasjen, men den sentrale gjennomgangsfiguren er en av våre studenter ved Oslomet, Eskil Uggen. Vi lytter med glede til studentstemmer som ytrer seg og byr opp til meningsutveksling om noe av det vi er mest engasjert i av alt: lærerutdanning for den norske grunnskolen. Uggen dokumenterer også sterk interesse for lærerprofesjonen og for studiet han har valgt. Det kommer likevel klart til uttrykk at han er skeptisk til masterutdanning for grunnskolelærere. Det er en ærlig sak, men la oss slå det fast med en gang: Vi deler ikke Uggen's syn.

Et sentralt punkt i Uggen's argumentasjon er at den utdanninga han nå går på, ikke kvalifiserer han for læreryrket. – Det er helt krise. Vi utdannes ikke til å bli lærere, sier han i reportasjen. Det er her vi har behov for å spørre tilbake: Hva er en

lærer, og hva er lærerens rolle, i dag og i framtida? Og hvilken fagkunnskap har læreren bruk for?

Mangfoldig lærerrolle

For det første er det vår oppfatning at fordypning i skolefag på masternivå neppe er unyttig, verken for elevene eller lærerne i grunnskolen. Mens det i fireårig lærerutdanning var lagt opp til maksimalt 60 studiepoeng fordypning i et skolefag, åpner masterprogrammet for i alt ytterligere 90 studiepoeng fordypning i det faget lærerstudenten tar på masternivå. Og, slik vi ser det, vil en lærerstudent som for eksempel fordyper seg i begynneropplæring på masternivå, ha et svært godt utgangspunkt for å legge til rette for seksåringers læring og utvikling utover i skoleløpet.

For det andre kan det virke som om Uggen ser for seg lærerens rolle som utelukkende knytta til kjernevirksomheten i lærerhverdagen, læringsarbeidet i klasserommet. Her etterlyser vi et noe breiere perspektiv som i tillegg ser læreren som aktør i faglig utviklingsarbeid på skolen. Læreren som initierer, kanskje også leder, prosjekter som skolen har behov for å få gjennomført, kanskje i samarbeid med et universitet, eller en høyskole, eller andre instanser som arbeider med barn og unge. Dette er en virksomhet som krever faglig bakgrunn, for eksempel gjennom den opplæringa læreren har fått i arbeidet med sin masteroppgave.

Det er også relevant å trekke inn den viktige oppgaven det er å veilede nye lærerstudenter i praksisopplæring på skolen, eller lærere i sitt

første jobbår. Det arbeidet er helt essensielt for å kunne fornye og utvikle skolen, og det er et arbeid som krever både praksiserfaring og faglig fordypning ut over grunnutdanningsnivå.

– Skal være profesjonsorientert

Vi tegner her et bilde av en mer differensiert virksomhet for læreren, enn den vi oppfatter at Uggen gjør seg til talsmann for. Vi ser det slik at

disse varierte arbeidsoppgavene har potensial i seg til å utvikle både elevene, læreren og skolen som organisasjon. Og for oss går de femårige grunnskolelærerutdanningene godt sammen med en slik forståelse av lærerrolla.

Lærerutdanning 2025 – Nasjonal strategi for kvalitet og samarbeid i lærerutdanningene trekker opp tre utfordringer for dagens og framtidens lærerutdanning: praksisrelevans, forskningsforankring og tverrfaglig samarbeid. Femårig masterprogram for grunnskolelærere retter seg inn mot alle de tre områdene, og på sitt beste vil et masterstudium være bygd opp slik at det setter studenter i stand til å reflektere forskningsbasert over læring i skolen, og over skolen som organisasjon. Det er her svært vesentlig å peke på at masteroppgaven studentene skriver,

skal være profesjonsorientert.

– Masterutdanning på rett vei

På Oslomet har det siden starten på 2000-årene eksistert masterutdanning for lærere på grunnskolenivå, og det sentrale omdreiningspunktet er fagdidaktisk fordypning i ulike skolefag, eller fordypning i pedagogikk. Oslomet har også, fram til 2017, hatt et felles masterprogram for grunnskolelærere sammen med Universitetet i Oslo – master i lesing og skriving. Felles for begge disse studiene er at de har vært tilbud, ikke obligatoriske. Men søkninga har vært og er god, noe som indikerer at lærerstudenter og lærere i skolen ønsker en masterfordypning. Ved årets opptak til masterprogrammet i skolerettet

AV VIBEKE BJARNØ
OG FINN AARSÆTHER,
Oslomet

FOTO: JOHN HUGHES / OSLOMET

«Innføring av femårig lærerutdanning på masternivå blir en gjennomgående forklaring på denne elendigheten.»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til
kjetil.brottveit@forskerforum.no.
 Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

utdanningsvitenskap var det mer enn seks kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass. Videre ser vi at masteroppgavene studentene velger å fordype seg i, er høyst relevante for skolen. Og i Oslomets kandidatundersøkelse for 2020 sier 75 prosent av lærerkandidatene, som nå er i jobb, at master i skolerettet utdanningsvitenskap har vært svært relevant eller relevant for oppgavene i skolen. Ingen av kandidatene krysser av for «ikke relevant» i denne undersøkelsen. La oss også ta med at lærerstudentene ved Oslomet rapporterer i Nokuts studiebarometer om god sammenheng mellom teoriopplæring og praksis, og at de også er godt fornøyd med forberedelsen til praksisperiodene. For oss vitner dette om en masterutdanning som er på rett vei, i arbeidet med å styrke sammenhengen mellom universitet og arbeidsliv, ikke om en praksisfjern virksomhet.

Mer enn teori

Det er også interessant at det for lærerutdanninga ved Oslomet er slik at det er de samme fagmiljøene og de samme vitenskapelig tilsatte som arbeider med de femårige grunnskolelærerutdanningene og ved masterprogrammet i skolerettet utdanningsvitenskap. Det er slik ikke noen grunn til å forvente at de femårige grunnskolelærerutdanningene skulle framstå som mer teoretiske, eller mindre relevante for skolen. Masterstudentenes tilbakemeldinger i den nevnte kandidatundersøkelsen tyder så langt på at Uggen ikke har rett når han påstår at det han får ved lærerutdanninga bare er «teori, teori og teori».

Oslomet har, i likhet med andre lærerutdanningsinstitusjoner, i flere år hatt piloter med universitetsskoler, som nå går over til å bli permanente. Det er vår erfaring at både universitetsskolene, andre praksisskoler og ikke minst skoleeierne er opptatt av forskning og utvikling, og av at deres praksis skal være både forsknings- og erfaringsbasert. Skolene/skoleeierne ønsker å være med universitet og høgskoler på søknader om eksterne forskningsmidler, med mål om å endre og utvikle praksis i skole og lærerutdanning. Vi opplever med andre ord at skolen, også erfarne lærere, er på et annet faglig sted enn den læreren og skolen som beskrives i Forskerforums reportasje.

FoU på lærerutdanningene

Hva slags forsknings- og utviklingsarbeid (FoU) holder lærerutdanningene på med? I et samfunn med stadig høyere utdanna mennesker mener vi det ikke er relevant å diskutere for eller imot lærerutdanningen på masternivå. Samtidig er vi helt med på at det er viktig å sikre profesjonsrelevansen for lærerutdanningene. Dette er imidlertid ikke et spørsmål om for eller mot forskningsorientering i lærerutdanningene, men snarere et spørsmål om hvilken innretning forskninga skal ha. Det er derfor mer relevant å se på hva slags type FoU lærerutdanningsmiljøene arbeider med. På lærerutdanninga ved Oslomet er om lag 97 prosent av vår FoU retta mot pedagogikk, didaktikk, fagdidaktikk i skole og lærerutdanning og lærerkvalifisering. Vår forskning handler om og er direkte relevant for praksis i skole og lærerutdanning.

Utdanning på avveie?

I reportasjen i Forskerforum introduseres student Eskil Uggen idet han leser i ei engelskspråklig bok om forskningsmetode. Det er selvfølgelig mulig at dette er en tilfældighet, men vi tror ikke det. Vi ser det snarere som en ansats til det som blir tydeligere og tydeligere utover i reportasjen: Her er poenget å presentere ei lærerutdanning på avveier, ei utdanning som kommer til å gjøre lærerstudentene til alt annet enn dyktige praktikere i klasserommet.

For vår egen del synes vi det er et gode at studenter på masternivå setter seg inn i forskningsmetode, og vi synes også det er fint at noe av fagstoffet vi har i lærerutdanninga, er på engelsk. Dette sier vi fordi vi også har et ansvar for å introdusere studentene for et internasjonalt fagspråk, parallelt med at vi ivaretar norsk som fagspråk i akademien. Vi håper jo selvsagt at noen av studentene i de femårige grunnskolelærerutdanningene også finner veien tilbake til universitetet, gjerne etter flere år i praksisfeltet, for å starte på et doktorgradsløp på vårt program i utdanningsvitenskap for lærerutdanning. Som for øvrig etter hvert kan vise til mange avhandlinger med høy relevans for praksisfeltet.

KRITISERER BOKMELDING:

– Nokså sterk og framand kost

Ei slik avvising av eit forskarverk er nokså sterk og framand kost i eit tidskrift som skal vende seg til forskarar, skriv James Godbolt, som reagerer på kritikken boka hans fekk i Forskerforum.

Av James Godbolt, forfatteren av boka *Nesten norsk. Mangfold og medborgarskap i det fleirkulturelle Drammen*

BOK: Meldaren av boka *Nesten norsk* er svært kritisk til framstillinga om framveksten av det fleirkulturelle samfunnet i Drammen 1970–2020. Alt i overskrifta «hvitt og enøyd» gir Siri Lindstad uttrykk for å vere svært skuffa over innhaldet i boka.

Forma i meldinga meiner eg er uhøveleg: Ei slik avvising av eit forskarverk er nokså sterk og framand kost i eit tidskrift som skal vende seg til forskarar. Eg reagerer òg på at Lindstad bruker hudfargen *kvit* for å skildre eit fleirtalsperspektiv. Det er ikkje berre stigmatiserande og delegitimerande i dagens debatt om integrering og rasisme, men også misvisande. Kva med flyktningane frå Balkan som var svært viktige i 1990-åras innvandringshistorie, og alle «dei melaninrike» som faktisk er med og driv storsamfunnet Drammen?

Så var det innhaldet i kritikken. Trass i informasjonen i innleiinga og fleire oppsummerande passasjar har Lindstad ikkje forstått at boka dreier seg om samfunnsmedlemskap – korleis drammensarar av ulikt opphav har rigga til samfunnet for å møte utfordringane med medborgarskap i det fleirkulturelle samfunnet. Når dette perspektivet er lagt til grunn, er det ikkje urimeleg, gitt dei asymmetriske makttilhøva i møtet mellom innvandrarar og fleirtalsbefolkninga, at framstillinga handlar mykje om institusjonar og prosessar der etnisk norske drammensarar har hovudrollene. Men inneber dette at framstillinga i boka er «enøyd» og tolkingane tendensiøse? Innvandrarane i Drammen er i høgste grad til stades i boka, både i arbeidslivet, sivilsamfunnet og lokalpolitikken. Dei er òg tatt med i diskusjonane om omstridde spørsmål som religionsutøving og likestilling.

Lindstad ville gjerne hatt ei anna tilnærming bygd på eit nedanfrå- og aktørsentrert perspektiv. Men eit slikt perspektiv føreset kunnskapar om fleirtalssamfunnet som minoriteten bryner seg mot. I så måte håper eg at framstillinga mi vil kunne leggje grunnlaget for anna forskning og formidling der dei etniske minoritetane i større grad utgjør hovudaktørane i den norske integreringshistoria.

«Underlig nok var det i 1960- og 70-årene et betydelig antall studenter (og noen universitetslærere) som på nytt fant det best at partiet tenkte for dem.»

Kravet om konformitet

Vårt universitet «skal utdanne studenter med kunnskap, evne og vilje til å skape en bedre verden». Sitatet er ikke hentet fra Nord-Korea. Det står i Universitetet i Oslos strategiplan for årene frem til 2030, vedtatt av universitetsstyret 14.2.2020.

For all del: Det er sikkert fint at studentene ønsker å bidra til en bedre verden. Men hvordan verden kan bli bedre, kan det kanskje være forskjellige meninger om? (For ikke å nevne at det kan by på problemer å måle hvordan dette strategiske målet er oppnådd, når planperioden er utløpt.)

Universitetsstyret plages åpenbart ikke av slik usikkerhet. Strategiplanen fortsetter: «UiO skal utdanne studenter som setter sine fag inn i et større samfunnsperspektiv og leder an i det grønne skiftet.»

Igjen: Det er sikkert fint at studentene leder an. Hva «det grønne skiftet» innebærer, er imidlertid ikke forklart.

Da jeg selv ble student, var målet at studentene skulle lære å tenke selv og gjøre seg opp sine egne meninger, i respekt for de metodene som vi skulle lære for å kunne tenke selvstendig på et

rasjonelt, vitenskapelig grunnlag. Bak oss lå bevisstheten om katastrofer som menneskeheten hadde vært rammet av i perioder da slik tenkning ble satt til side for rettroenhet og undertrykt av partiloyalitet.

Underlig nok var det i 1960- og 70-årene et betydelig antall studenter (og noen universitetslærere) som på nytt fant det best at partiet tenkte for dem. De har ingen grunn til å være stolte av det nå etterpå – selv om de uten tvil den gang var overbevist om at de hadde «kunnskap, evne og vilje til å skape en bedre verden». Vi andre lærte oss å se med skepsis på dem som hevder akkurat dette.

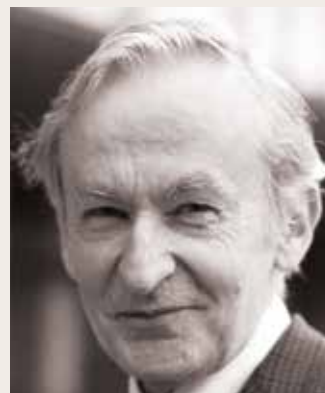
I det lange perspektivet ser det ut til at UiO i sin strategiplan er tilbake i det normale. Universitetene var institusjoner som hadde som formål å opprettholde og våke over rettroenhet, gjennom mange hundre år. Den som stilte grunnleggende spørsmål om Bibelens sannhet og dristet seg til å hevde avvikende meninger, måtte være forberedt på å ta konsekvensene. Noen universitetslærere ble, som kjent, brent på bålet som kjettere.

Kravet om konformitet gjaldt ikke bare meninger, men også

holdninger og livsførsel. Det er ikke lenger siden enn 1886 – i universitetenes historie er 134 år en kort tid – at Det Kongelige Frederiks Universitets kollegieformann Fredrik Brandt i sin immatrikuleringsstale truet studentene med at de ikke kunne vente forståelse hvis de bragte det forargerlige «bohème-riet» inn i universitetet. De måtte vente straff. Styret satte makt bak kravet. Studenter ble utvist. Universitetslærere som ble mistenkt for å være homofile, ble presset ut.

Professor Brandt var sikkert oppriktig overbevist om at dette var nødvendige tiltak for at studentene skulle få «evne og vilje til å skape en bedre verden».

Ser vi for oss at universitetsstyret anno 2020 vil utvise studenter som ikke deler institusjonens forestilling om hva som er en bedre verden? Vil for eksempel universitetslærere som bestrider læren om menneskeskapte klimaendringer (om det finnes noen), bli truet med avskjed? Når vil klimadissenteren Ivar Giævers portrett bli fjernet fra tavlen over nobelprisvinnere som UiO er stolte av? (Og der har han, i parentes bemerket, svært lite å gjøre, av helt andre grunner. Universitetet skryter på seg en ære

AV JOHN PETER COLLETT,
professor emeritus i historie,
Universitetet i Oslo

som det rettelig ikke tilkommer.)

Hvis mine spørsmål skulle bli verdiget et svar, kan jeg tenke meg hvordan det ville lyde: Det er ikke sånn det er ment. Nei vel. Men hvorfor skrives det da inn i en «strategiplan» for en stor og viktig samfunnsinstitusjon?

Vi kan spekulere. Er det viktig for universitetet å vise at det underordner seg mål som dikteres ovenfra? At det er farlig å unnlate å demonstrere lojalitet til landets politiske ledere? Universitetsfolk med erfaring fra DDR vil nikke gjenkjennende.

Er det viktig for universitetets anseelse – dets «merkenavn» – i konkurranse med andre universiteter om penger og studenter?

Men det viktigste spørsmålet blir likevel dette: Hva er galt med at studentene skal tenke selv?

«Sitatet er ikke hentet fra Nord-Korea.
Det står i Universitetet i Oslos strategiplan
for årene frem til 2030.»

Gjesteskribentene

skriver sant og subjektivt om forskning.
De faste gjestene er John Peter Collett,
Helga Eggebø, Oddveig Storstad
og Lorenz Khazaleh.

Cristin i museene og hvorfor ting tar tid

Tiden er overmoden for at museene endelig skal kunne registrere forskningen i Cristin, skriver Kristin Øye Gjerde.

MUSEUM: Det har lenge vært et tema om forskning ved museene bør registreres i Cristin (det nasjonale systemet for å samle forskning og gjøre den tilgjengelig, red.anm.). Det siste året har det i regi av Kulturrådet vært nedsatt en arbeidsgruppe som har utredet hvordan Cristin kan iverksettes i museene.

Fem museer er klare

Rapporten fra arbeidsgruppen var klar i desember 2020, og de fem museene som har deltatt i arbeidsgruppen, er nå de første museene som er innmeldt til Unit (Direktoratet for IKT og fellestjenester i høyere utdanning og forskning, som også administrerer Cristin). De kan begynne å registrere sin forskning fra 2020. Kulturrådet fungerer som en foreløpig paraplyorganisasjon inn mot Unit for disse museene. I 2021 vil de andre museene komme etter, først de som har egne ressurser som registratorer/superbrukere, og deretter alle andre museer som ønsker å være med. Planen er å få en nasjonal superbrukerstilling på plass som kan være museenes samlede kontaktperson inn mot Unit, og organisere samlinger for superbrukere i museene i den grad det er behov for det. Denne rollen ser ut til å ha havne hos Norsk Folkemuseum. De fire andre museene som er med fra start, er Romsdalsmuseet, Museene i Sør-Trøndelag, Norsk Oljemuseum og Alta museum – verdensarvsenter for bergkunst.

Hvorfor denne modellen er valgt, og hvilke retningslinjer museene bør følge for sine registreringer i Cristin, kan en lese mer om i rapporten.

«Dermed har årene gått»

På mange måter er tiden overmoden for at museene endelig skal kunne ta Cristin i bruk. Det er betimelig å stille spørsmålet hvorfor

AV KRISTIN ØYE GJERDE, seniorforsker ved Norsk Oljemuseum og 1. amanuensis II ved Universitetet i Oslo

dette har tatt så lang tid?

Cristin (Current Research Information System in Norway) ble utviklet og tatt i bruk i 2010/2011. Systemet er en del av Units nasjonale portefølje av fellestjenester innen høyere utdanning og forskning.

Nasjonalmuseet, som er underlagt Kulturdepartementet, har hatt anledning til å registrere i Cristin siden 2012, og har siden da ivret for at resten av museene skal komme etter. Saken har vært et av de høyest prioriterte målene for Norges museumsforbunds seksjon for forskning siden seksjonen ble opprettet i 2014. Museumsforbundet har flagget saken i hver eneste høring i KUF-komiteen og i innspillene til statsbudsjettet siden 2013. Det har også blitt drevet mye uformelt arbeid overfor Cristin-sekretariatet og Kulturrådet. Men det har vært vanskelig å komme i inngrep med Unit, som enten har skyldt på manglende kapasitet eller at det er best å vente på grunn av utvikling av programvare. Dermed har årene gått.

Museene ble sittende igjen

I Stortingsmeldingen for humaniora fra 2017 kom mer tungtveiende argumenter på plass. Regjeringen foreslo å «legge til rette for at forskning og andre relevante aktiviteter utført ved arkiver, biblioteker og museer kan registreres i forskningsinformasjonssystemet Cristin». Tiltaket skulle blant annet bidra til økt synliggjøring

av ABM-sektorens forskningsaktiviteter og stimulere til mer forskningssamarbeid – både innad i ABM-sektoren, og mellom ABM-sektoren og UH-sektoren.

Arkivverket og Nasjonalbiblioteket tok i bruk Cristin i 2019. Det skjedde nesten umerkelig, og museene ble sittende igjen. I likhet med museene er heller ikke disse institusjonene med i det resultatbaserte omfordelingssystemet (RBO), tellekantsystemet, men ser likevel fordelen av å være med i det nasjonale registreringssystemet.

Grunnen til at museene fortsatt måtte vente, var at Unit så for seg Kulturrådet som kontaktperson/overordnet superbruker for museumssektoren, etter samme modell som i Arkivverket og Nasjonalbiblioteket. Kulturrådet ønsket ikke dette.

Arbeid fra grasrota

Grunnen til det er at museene er selvstendige institusjoner som er gitt stor frihet innenfor gitte rammer, og hvor armlengdes-avstand-prinsippet står sterkt. Kulturrådet har en annen rolle overfor museene og museumsforskere enn hva Nasjonalbiblioteket og Arkivverket har overfor forskere i sine institusjoner. Kulturrådet ønsker derfor ikke å ta en operativ superbrukerrolle-funksjon overfor museene, og vil derfor bare påta seg denne rollen midlertidig for de fem første museene før rollen legges til museene/sektoren. Kulturrådet ser det derimot som sin rolle å bidra til å få på plass en

hensiktsmessig organisering av superbrukerrollen. Det ser nå ut til å finne sin løsning i samarbeid med Norsk Folkemuseum.

Spørsmålet er om denne prosessen som nå er i ferd med å lande, hadde trengt å ta så lang tid? Sannsynligvis ikke dersom Unit hadde hatt større kapasitet og Kulturrådet hadde tatt tak i dette tidligere. Men det har ikke vært prioritert. Kunne Norges Museumsforbund stått hardere på? Ja sikkert, men saken har vært frontet gang på gang uten at noe har skjedd. Alt i alt viser prosessen at forskningen i museumssektoren har magre kår. Den har ikke stort nok lederfokus. Det er sakte, men sikkert gjennom seigt arbeid fra forskerne på grasrota at bildet er i ferd med å endre seg.

Museene som likeverdig partner

Forskningen i museene har blitt mer synlig de siste årene ved at arrangeres årlige forskningskonferanser for museene, det utgis et fagfellevurdert museumstidsskrift to til tre ganger årlig, og det arrangeres skrivekurs. Snart vil resultatene av arbeidet kunne synliggjøres gjennom registreringer i Cristin.

Etter min mening er forskning i museene en helt nødvendig aktivitet for at institusjonene skal opprettholde sin legitimitet som kunnskapsformidlere. Forskning lønner seg. Med kunnskap i bunnen gir det større gjennomslagskraft når det søkes om penger.

Registrering i Cristin-systemet er en viktig brikke for å bli mer synlig, for å kunne samarbeide med UH-sektoren som det sterkt oppfordres til, og å bli en likeverdig partner. Museene er en viktig del av ABM-systemet – og i fremtiden ser jeg for meg at forskning i ABM-sektoren som helhet kan bli mer synlig og telle likt med forskning i UH-sektoren, instituttsektoren og helsesektoren.

«Alt i alt viser prosessen at forskningen i museumssektoren har magre kår.»

Postdoktorer under hardt press

Kombinasjonen pandemi, høyt arbeidspress og jobbusikkerhet er en farlig cocktail for mange unge forskere, viser en rapport fra Nature. Vi må kartlegge følgene av pandemien for unge forskere i Norge, skriver Akademiet for yngre forskere.

STIKK: I en fersk undersøkelse gjort av tidsskriftet Nature av om lag 7600 postdoktorer i 93 land, svarer rundt halvparten at de har vurdert å slutte med forskning på grunn av depresjon, angst eller lignende knyttet til arbeidet. Arbeidspress og usikkerhet om fremtidig karriere oppgis som de viktigste årsakene. I tillegg har nærmere 25 prosent opplevd trakassering. Av disse oppgir 65 prosent at de har vært utsatt for mobbing og skjeve maktforhold, 40 prosent kjønnsdiskriminering og nærmere 15 prosent har opplevd seksuell trakassering.

Det er oppsiktsvekkende hvor lite oppmerksomhet denne undersøkelsen har fått. Med unntak av noen få oppslag, blant annet i Khrono, har det ellers vært stille. Kanskje tenker man at resultatene ikke er overførbare til en norsk kontekst?

Kan være tilsvarende i Norge

Flere av funnene i Nature sin undersøkelse samsvarer med vår egen undersøkelse «Unge forskere i Norge» fra 2018. Et av hovedfunnene er at unge forskere i Norge opplever en karrierevei i akademia som usikker og uforutsigbar, og mange vil ikke anbefale andre en karriere i akademia.

I undersøkelsen fra Nature pekes det også på hvordan Covid-19 har påvirket unge forskeres arbeidsmuligheter, gjennom at de har blitt forsinket med prosjekter og har mistet jobbtilbud og muligheter. Det er liten grunn til å tro at situasjonen

AV INGRID LOSSIUS FALKUM, leder i Akademiet for yngre forskere og BJØRN KRISTIAN DANBOLT, generalsekretær i Akademiet for yngre forskere

«Vi er bekymret for konsekvensene for unge forskere: at de skal bli utbrente, deprimerte og få redusert livskvalitet.»

er annerledes her til lands. Her hjemme viser den ferske undersøkelsen til Stipendiatorganisasjonene i Norge at hele 84 prosent av norske stipendiater har blitt forsinket med avhandlingen. En av årsakene er kravet om hjemmekontor, som har vært spesielt utfordrende for unge forskere som ofte bor i mindre leiligheter, er i etableringsfasen og har små barn. I tillegg har et flertall opplevd at arbeidspresset har blitt større. Vi ser også at institusjonene har vært for dårlige og uforutsigbare når det gjelder å innvilge forlengelse til unge forskere som har blitt forsinket som en konsekvens av pandemien.

Reportasjer publisert blant annet i Forskning.no skildrer unge forskere som sliter mentalt på grunn av stort arbeidspress og dårlig oppfølging. Vi vet ikke hvor stor andel av de unge forskerne i Norge dette gjelder, og om problemet er like omfattende som Nature sin undersøkelse viser, hvor nær halvparten har oppsøkt eller vurderer å oppsøke helsehjelp.

Koronaen har forsterket en allerede krevende situasjon

En stor andel unge forskere er ansatt på midlertidige og uforutsigbare kontrakter, langt oftere enn ellers i arbeidslivet. Midlertidigheten – som i 2019 var på nesten 33 prosent i UH-sektoren – skaper usikkerhet og gjør det vanskelig å planlegge langsiktig forskning av høy kvalitet. Vi tror at den særlige sårbarheten som preger denne gruppen, er underbelyst i sektoren, i likhet med virkningene av den utbredte midlertidigheten for arbeidsmiljøet, opplevd ytringsfrihet og faglig frihet.

Mange midlertidig ansatte ved norske institusjoner er utsatt for forskjellsbehandling. De behandles som om de tilhører et B-lag, i all hovedsak fordi man ved institusjonene er redd for at de skal opparbeide seg rettigheter til faste, kombinerte stillinger.

Mange steder får midlertidig ansatte ikke lov til å undervise og veilede, de får ikke lov til å søke ekstern prosjektfinansiering, de blir satt på sidelinjen i faglig-strategiske prosesser, og vi vet at det også finnes eksempler på at midlertidig ansatte holdes utenfor medarbeidersamtaler, arbeidsmiljøundersøkelser og liknende.

For en gruppe som allerede er under betydelig press, øker

koronapandemien dette presset ytterligere.

Behov for mer kunnskap

Vi er bekymret for konsekvensene for unge forskere: at de skal bli utbrente, deprimerte og få redusert livskvalitet. Tall fra akademia internasjonalt tyder på at omfanget av mentale helseproblemer hos unge forskere er betydelig, men vi trenger mer kunnskap for å vite hvilke tiltak vi skal sette inn.

Vi er bekymret for at dyktige unge forskere ikke orker å bli værende i akademia, og for at norske forskningsmiljø mister talenter.

Vi er bekymret for konsekvensene pandemien får for likestillingen i akademia, etter at vi har sett at andelen innsendte artikler med kvinner som førsteforfattere har gått ned i flere tidsskrifter under pandemien.

Vi tror hele sektoren trenger mer kunnskap om unge, midlertidig ansatte forskeres situasjon. Derfor foreslår vi en landsdekkende kartlegging, blant annet med fokus på denne gruppens mentale helse, arbeidsvilkår, opplevd ytringsfrihet og faglige frihet.

Kunnskapssektoren må også sikre forutsigbare og mangfoldige karriereveier for unge forskere og redusere bruken av midlertidige stillinger. Karriereveiledningen må bli bedre, og unge forskere må sikres bedre muligheter til å opparbeide seg relevante ferdigheter innen for eksempel prosjektledelse, undervisning, innovasjon og kommunikasjon uavhengig av om stillingen er fast eller midlertidig.

Til slutt må myndighetene sikre en forutsigbar og robust grunnfinansiering av norsk høyere utdanning, for å gi forutsigbarhet og flere faste stillinger og skape miljøer som kan oppfylle forskningens samfunnsoppdrag – både i normale tider og i krisetider.

«Mange midlertidig ansatte ved norske institusjoner er utsatt for forskjellsbehandling.»

Utfordrer Asheim til fortsatt påtrykk

Forskerforbundet har sammenstilt tallene for bruken av midlertidig ansatte ved universiteter og høyskoler. Tallene for 2020 viser at 16 prosent av de vitenskapelig ansatte i universitets- og høyskolesektoren var midlertidig ansatt i 2020 – en nedgang på 2,1 prosentpoeng fra året før.

– Årets tall er en opptur, etter mange år med liten framgang. De viser at det er fullt mulig å få ned bruken av midlertidige ansettelser, hvis man har vilje til å prioritere det og jobbe systematisk, sier Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind.

Til tross for en gledelig nedgang, er Lind tydelig på at det er mye arbeid som gjenstår.

– Fortsatt er midlertidigheten i akademia langt over gjennomsnittet i arbeidslivet for øvrig. Forskerforbundet kommer derfor til å arbeide like utålmodig for flere faste forskerjobber i år, sier hun.

Ny rapport om hovedavtalen i staten

Forskningsstiftelsen Fafo har lagt fram rapporten «Hovedavtalen i staten – et godt virkemiddel for samarbeid, medbestemmelse og utvikling?». Initiativet til rapporten kom fra partene i staten, som ønsket et felles kunnskapsgrunnlag før forhandlingene om en ny hovedavtale. Rapporten viser et stort gap mellom hvordan ledelsen og de tillitsvalgte ved statlige virksomheter opplever arbeidshverdagen.

– Ledelsen forstår ikke de tillitsvalgtes hverdag, mener Unio-stat-leder Guro Elisabeth Lind. Mens en stor andel i ledelsen mener samarbeidet fungerer bra, mener en klart lavere andel av de tillitsvalgte det samme. De tillitsvalgte mener i større grad enn ledelsen at virksomheten har blitt mer toppstyrt og

byråkratisk, mens ledelsen i større grad mener at hovedavtalens bestemmelser om informasjon, drøfting og forhandling følges.

– Dette gapet i virkelighetsoppfatning er alvorlig, og jeg håper rapporten kan bidra til en realitetsorientering. Ikke minst når det gjelder de tillitsvalgtes tid og mulighet til å gjøre jobben sin, understreker Lind.

På grunn av smittesituasjonen er partene enige om å utsette videre forhandlinger om revisjon av hovedavtalen i staten til våren 2021. Hovedavtalen videreføres derfor til og med 31. mars 2021.

Gode arbeidsvilkår bidrar til kvalitet i høyere utdanning

Forskerforbundets leder deltok i den norske delegasjonen til ministermøtet i Bologna-prosessen 19. november 2020. Det var første gang Forskerforbundet hadde plass i den offisielle delegasjonen. Guro Elisabeth Lind mener det styrker arbeidet med høyere utdanning i Europa at de ansattes organisasjoner er en sterkere del av prosessen.

– Det er vi ansatte som skal sette visjonene i Bologna-prosessen ut i livet, og som vet hvor skoen trykker i undervisningshverdagen. Det er avgjørende at vi involveres på alle nivåer i prosessen hvis den skal lykkes, mener Lind.

Sammen med europeiske kolleger i organisasjonen ETUCE har Forskerforbundet arbeidet for at de ansattes arbeidsvilkår skulle være en del av kommunikeet som vedtas, og dette fikk vi gjennomslag for.

Akademia under korona – hva har skjedd?

Forskerforbundet har gjennomført en spørreundersøkelse blant alle medlemmer i universitets- og høyskolesektoren, som setter søkelys på de ansattes erfaringer under korona-pandemien. Vi har blant annet spurt om konsekvenser for undervisnings- og forskningsvirksomheten, om arbeidsvilkår, digitalisering og tilrettelegging.

Et av funnene i undersøkelsen er at 83 prosent av stipendiatene og postdoktorene sier de har blitt forhindret som følge av koronapandemien, mens bare rundt 20 prosent

av disse sier det har blitt tilrettelagt for med forlengelse eller støtte.

Resultatene fra undersøkelsen blir lagt fram på et åpent webinar torsdag 7. januar kl. 09–10. Der vil også institusjonsledere og politikere kommentere resultatene. Program og påmeldingsskjema finner du på våre nettsider.

Statsbudsjettet: Mer til snus, mindre til forskning

Regjeringen og Frp er enige om rammene for statsbudsjettet 2021. Frps gjennomslag for blant annet lavere avgifter på alkohol og snus, medfører kutt i kunnskapsbevilgningene. Overføringene til Forskningsrådet reduseres. Tilskuddet til digital undervisning og oppgradering av forsknings- og undervisningsarealer kuttes. Det såkalte «effektiviseringskuttet» i staten økes fra 0,5 til 0,6 prosent, noe som medfører 35 millioner i lavere inntekter for universiteter og høyskoler.

– Å kutte i forskning og undervisning er en håpløs prioritering i den situasjonen Norge er i, sier Forskerforbundets leder Guro Lind. Hun mener regjeringen med dette budsjettforliket bryter med sine egne ambisjoner.

– Ved framleggelsen av statsbudsjettet i oktober sa Henrik Asheim at vi måtte satse på mer forskning for å komme oss gjennom både koronakrisen og klimakrisen. Dette budsjettforliket gir mindre forskning, slår hun fast.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet er landets** største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet har** nærmere 24 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannende.
- **Forskerforbundet arbeider** for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Tillitsvalgtopplæring og seminarvirksomhet tilhører vår kjerneaktivitet, og er en viktig forutsetning for arbeidet i Forskerforbundet. Vi vil også i tida fremover dekke tillitsvalgtopplæringen gjennom webinar. Alle med verv i lokallag og foreninger kan melde seg på våre kurs og seminar. Følg med på våre nettsider for oppdatert kursoversikt: forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

De bærer den norske modellen

Hvilket år er det i år? Tillitsvalgtåret!

– Med Tillitsvalgtåret 2021 vil vi synliggjøre våre tillitsvalgte og den jobben de gjør for samfunnet vårt. Vi vil at de skal føle seg sett og være stolte av arbeidet sitt. Uten de tillitsvalgte ramler den norske modellen sammen.

Det sier seniorrådgiver Renate Storli i Forskerforbundet, ansvarlig for kampanjen Tillitsvalgtåret 2021. Gjennom året vil forbundet presentere tillitsvalgte, skape forståelse for tillitsvalgtrollen, bygge en enda bedre tillitsvalgtkultur i organisasjonen, og bidra til økt rekruttering av nye tillitsvalgte. En egen ressurside på nett, videoer, artikler og kurs er blant elementene i kampanjen. Blant annet vil erfarne tillitsvalgte dele sine tips og erfaringer med andre.

En av dem er Olaf Bay Styrvold, mangeårig tillitsvalgt ved Universitetet i Tromsø og en nestor i Forskerforbundet. Han er glad for å kunne bidra til kampanjen.

– Det er veldig positivt at dette temaet løftes. Ikke minst er jeg opptatt av at vi skal klare å rekruttere nye tillitsvalgte. Det er ikke alltid så lett,

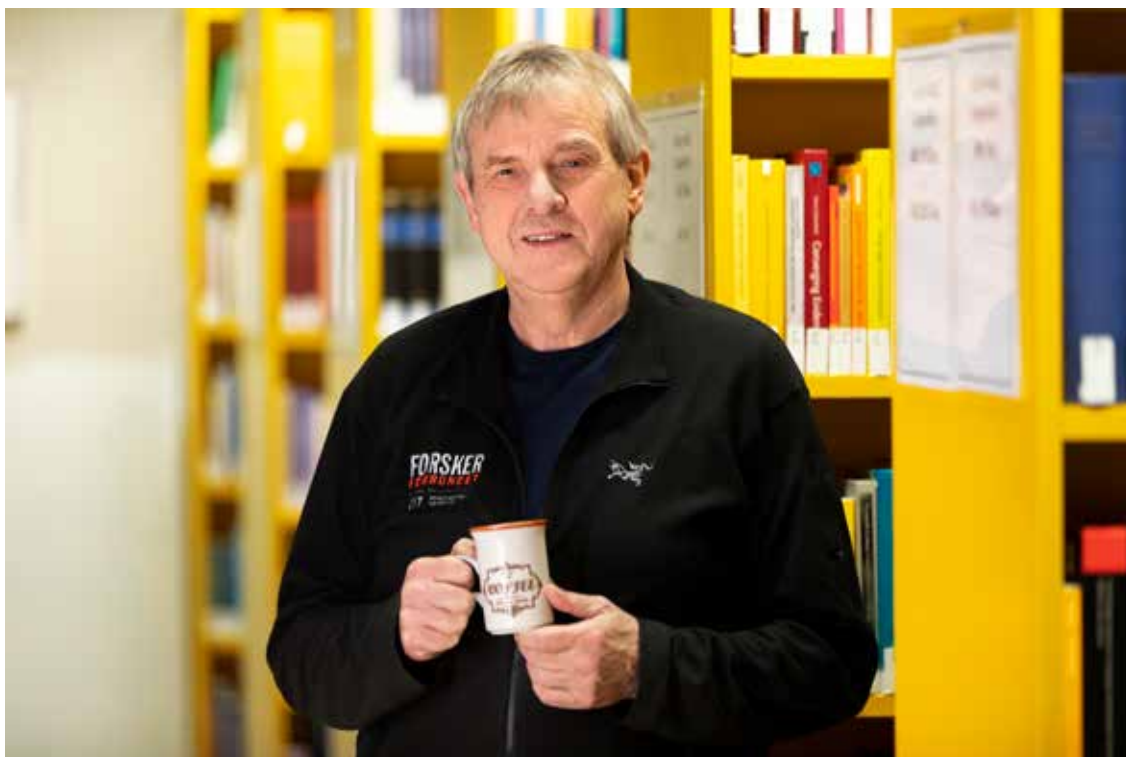
særlig ikke blant vitenskapelig ansatte som allerede må bruke fritiden sin for å få tid til forskning, sier Styrvold.

Selv om tillitsvalgtarbeid tar tid, er han tydelig på at man får mye igjen for arbeidet.

– Å være tillitsvalgt gir deg verdifull organisasjons- og ledelseserfaring. Du utvikler god rolleforståelse, og får trening i konfliktløsning. Du får tilgang til et kurstilbud du vil lære mye av. Og ikke minst møter du mange spennende mennesker underveis som du lærer av, sier Styrvold.

Nettopp denne erfaringsutvekslingen mellom tillitsvalgte er også Renate Storli opptatt av.

Som følge av korona har kurstilbudet vårt i 2020 vært nesten hel-digitalt. Da forsvinner dessverre de gode møteplassene mellom tillitsvalgte. Derfor har vi laget en facebookgruppe for tillitsvalgte, hvor man kan utveksle erfaringer og be om råd. Så får vi håpe de fysiske møteplassene kan tas i bruk igjen i løpet av våren, sier Storli.

Olaf Bay Styrvold, mangeårig tillitsvalgt ved UiT – Norges arktiske universitet.

De tillitsvalgtes år

2021 er oksens år – hvis vi skal tro det kinesiske horoskopet. Og som forsker og forsvarer av vitenskapelig metode bør jeg vel egentlig ikke det. Det som imidlertid er helt sikkert, er at året som ligger foran oss, vil handle om noen som er like sterke som okser.

2021 er nemlig de tillitsvalgtes år. Det er ikke noe FN eller EU eller regjeringen har avgjort, det er noe vi i Forskerforbundet har bestemt. I 2021 vil vi løfte frem, synliggjøre og skryte av våre tillitsvalgte og den avgjørende innsatsen de gjør for det norske samfunnet.

Essensiell del av den norske modellen

«Den norske modellen» har blitt et begrep som beskriver noen særtrekk ved det norske samfunnet, trekk som kan forklare hvorfor Norge er et så godt land å bo og arbeide i. Blant kjennetegnene er en skattefinansiert velferdsstat, høy produktivitet, et sterkt trepartssamarbeid og et velorganisert arbeidsliv med høy deltakelse – fra både kvinner og menn.

For at den norske modellen skal fungere, er den avhengig av høy organiseringsgrad og tillitsvalgte på alle nivåer i arbeidslivet. Uten de tillitsvalgte ofte usynlige arbeid mister vi tilliten, det tette samarbeidet og det lave konfliktnivået som kjennetegner norsk arbeidsliv. Uten de tillitsvalgte stopper den norske modellen.

Uten tillitsvalgte stopper Norge

De tillitsvalgte arbeid har noen paralleller til husarbeid. Du legger ofte ikke merke til det før det *ikke* gjøres. Men når oppvasken hopper seg opp, kjøleskapet er tomt og skittentøyskurven er full, blir arbeidet desto tyngre. Slik er det også i arbeidslivet. I det stille sørger de tillitsvalgte for å håndtere konflikter, oppklare misforståelser og løse små og store hverdagsproblemer. Den dagen det arbeidet *ikke* gjøres, hopper utfordringene seg opp. De tillitsvalgte er en stor ressurs for både virksomheten, ledelsen og ikke minst medlemmene våre.

De færreste tillitsvalgte får skikkelig betalt for arbeidet sitt. Det er en innsats de gjør for fellesskapet. Mange får gode tilbakemeldinger og velfortjent takk fra kolleger og ledelse, men slett ikke alle. Vi har langt igjen før de tillitsvalgte får den anerkjennelsen – og de arbeidsvilkårene – de fortjener.

Tankevekkende – men ikke overraskende rapport

I desember la forskningsstiftelsen Fafo frem en ny rapport om bruken av hovedavtalen i staten. Rapporten bygger på en spørreundersøkelse med virksomhetsledere, HR-ledere og tillitsvalgte i staten, samt dybdeintervjuer med ledere og tillitsvalgte i utvalgte virksomheter.

Et hovedfunn i rapporten er at ledelsen og de tillitsvalgte har vidt forskjellig syn på hvordan hverdagen i virksomheten ser ut. Mens en stor andel i ledelsen mener samarbeidet med de tillitsvalgte fungerer bra, mener en klart lavere andel av de tillitsvalgte det samme. De tillitsvalgte mener i større grad enn ledelsen at virksomheten har blitt mer toppstyrt og byråkratisk. Ledelsen, derimot, mener i større grad at hovedavtalens

AV GURO ELISABETH LIND,
leder i Forskerforbundet

«Vi har langt igjen før de tillitsvalgte får den anerkjennelsen – og de arbeidsvilkårene – de fortjener.»

bestemmelser om informasjon, drøfting og forhandling følges.

Kort fortalt: Ledelsen forstår ikke de tillitsvalgte hverdag.

Styrking av tillitsvalgtes rettigheter og verktøy – en god investering

Et annet funn i rapporten er at de tillitsvalgte opplever å måtte «mase seg til» en plass rundt bordet og nødvendig informasjon. Samtidig har de for liten tid til tillitsvalgtarbeidet.

Gjennom tillitsvalgtåret håper jeg å få på plass en større forståelse for betydningen av de tillitsvalgte arbeid – og nødvendigheten av å gi våre tillitsvalgte bedre arbeidsbetingelser. Når forhandlingene om hovedavtalen i staten starter i mars, må premisset være at de tillitsvalgte gjør et arbeid som kommer alle parter – ja, hele samfunnet – til gode. Jeg forventer at staten ser verdien av å styrke de tillitsvalgte rettigheter og verktøy på arbeidsplassen. 2021 er nemlig de tillitsvalgte år.

Følg med på

forskerforum.no

Forskerne delte et uferdig manus med en annen forsker. Så oppdaget de hva han hadde brukt det til.

En quick-fix for å få lærerutdanningen til å virke?

Statsråd Asheim: – Vi gjør læreryrket mer attraktivt